МУДРІСТЬ НАРОДНА

Турецькі прислів'я та приказки

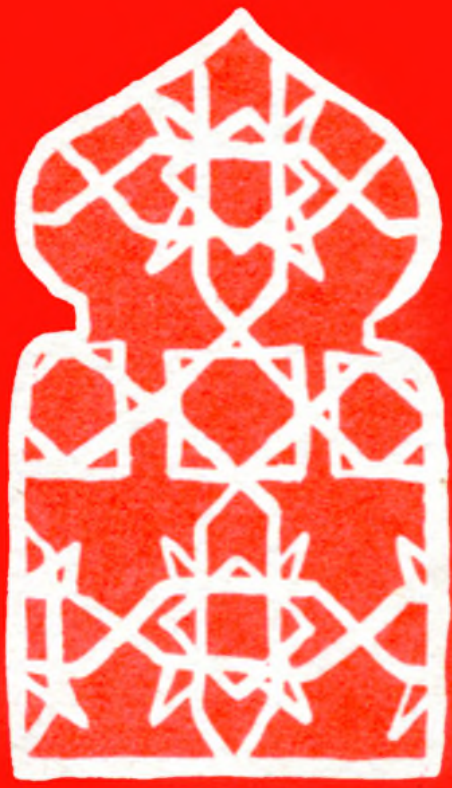

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Збірник тридцять дев'ятий

ТУРЕЦЬКІ ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

**Упорядкування,
переклад з турецької
та вступне слово
Григорія Халимоненка**

*Київ
Видавництво художньої літератури
«Дніпро»
1985*

И (Тур)
Т 87

В сборник вошли лучшие пословицы и поговорки, в которых отражен многовековой жизненный опыт турецкого народа.

Рецензент *М. І. ЛИТВИНЕЦЬ*

Т $\frac{4703000000-019}{M205(04)-85}$ Бз.29.12.84

© Видавництво «Дніпро», 1985 р.

ВСТУПНЕ СЛОВО

«Маєш розум, слухайся його — не маєш, слухайся приказки!» — так високо оцінює авторитет приказки турецький народ. Прислів'я та приказки люди пронесли як найдорожчий скарб через віки, адже в цих згустках народної мудрості втілено набутий життєвий досвід, який передається новим поколінням. Тому й не дивно, що турецькою мовою термін «прислів'я та приказки» звучить *ата съозлері*, тобто слова прабатьків.

Прислів'я та приказки — свідчення сивої давнини й водночас — відгомін сучасності, в них — неписані закони народного життя, його історія і ключ до розуміння своєрідності національного мислення, а сміливість та вишуканість поетичної форми багатьох фольклорних перлин свідчать про рівень естетичного смаку суспільства, що успадкувало давню мудрість предків.

Різноманітні за своїм ідейним значенням — від споглядально-напучувальних

до різких, соціально-звинувачувальних — прислів'я неоднакові й за часом та джерелами свого походження. Поруч із самобутніми серед них чимало інтернаціональних, відомих у багатьох країнах. Отож, недаремно турецьке прислів'я каже: «Те, що виходить з одних уст, поширюється тисячею мов».

Турецький фольклор складався в незвичайних історичних умовах: протягом VI—XI ст. тюркські племена неодноразово змінювали територію оселення. Ще й сьогодні у народній творчості огузів, які склали основу турецької нації, можна знайти свідчення тих далеких часів, коли частина тюркських племен у VI ст. вирушила з Єнісею та Алтаю до Середньої Азії, де протягом тривалого періоду існували держави із змішаним іранотюркським населенням.

Хоча пам'ятки тюркської писемності сягають у глиб VI століття, на сторінки рукописів прислів'я вперше потрапляють лише в XI ст. Відомий середньовічний лексикограф Махмуд Кашгарі у своєму словнику «Зібрання тюркських мов» (1072—1074) наводить велику кількість прислів'їв, частину яких і досі вживає турецький народ.

Переважна більшість прислів'їв, засвід-

ченних у середньовічній літературі, виконувала дидактичну місію, підтримуючи існуючий державний лад, проте між них подибуються утвори й гостро сатиричного, викривального змісту. «Два верблюди б'ються, а гине муха»,— в алегоричній формі викривається узаконена соціальна нерівність. Деякі прислів'я, як оце: «Звабам літа не вір, на воду не спирайся»,— з часом набули відкрито антифеодального змісту: «Беям не вір, на воду не спирайся».

Навколишній світ, повсякденний досвід були й залишилися тим невичерпним джерелом, що здавна наснажує народну творчість. Середньовічні турецькі прислів'я, як правило, не виходять за межі реальної дійсності, їхня тематика побудована на щоденних проблемах державного, господарського, особистого характеру. Оборона рідного краю, загартовування сили й волі, полювання, плекання честі й людяності — це найпоширеніші мотиви тогочасних прислів'їв: «Зелена трава не згорить, посол не загине»; «Коли шаблю починає їсти іржа, справи гіршають»; «Кінь для юнака, що крила для пташки»; «Губи працьовитого в смальці, голова ледачого в крові»; «Мати хитра — пече тонкі перепічки,

але й син не дурень — хапає по дві одразу».

XI—XII ст.— доба розквіту художньої літератури тюркських народів. Перлиною середньовічної тюркської поезії є дидактична поема «Наука про те, як стати щасливим» (1070) Юсуфа з Баласагуна, суціль пересипана афоризмами, що здебільшого в трохи зміненому вигляді поширилися в народі: «Послухай, що каже приказка, і запам'ятай навіки»; «Знайти товариша легко — зберегти важко»; «У того, хто очолює народ, тисяча ворогів». Немає сумніву в тому, що середньовічні поети черпали натхнення з народної криниці, особливо автори дидактичних поем, які брали на озброєння випробувані часом прислів'я. Такий взаємовплив збагачував і красне письменство й фольклор. Використання народної поетики, животрепетного образного слова допомагало поетам знаходити шлях до серця простого слухача. В свою чергу народ брав з літератури нові теми, сюжети, а також вишукану форму, гармонійне, багате на фоніку звучання поетичного двовірша. Схоплюючи суть явищ, прислів'я виражали морально-етичний ідеал народу через художній образ, а не нав'язували «мораль» у відверто оголе-

ній формі, як це зустрічаємо в дидактичних літературних афоризмах. Якщо автор поеми «Наука про те, як стати щасливим» учить: «Перш ніж зав'язувати стосунки з людиною, випробуй її»,— то народ каже: «В дорогу виходь з товаришем, до лісу — з сокирою»; «Тварини пізнаються, одне одного обнюхуючи, а люди — розмовляючи».

Отже, як бачимо, в XI ст. тюрки мали досить розвинену самобутню культуру й високий рівень художніх досягнень.

У XII ст. огузи вже поширюють свій вплив на Кавказ, а пізніше, захопивши візантійські володіння в Малій Азії, утворюють там на зламі XII—XIII ст. велику державу. Багате письменство Візантії та Вірменії, пишна лірика персів, велична релігійна й філософська література арабів, бурхливо наповнюваний фонд народної творчості, який зростав завдяки спільним зусиллям націй усього ареалу, тривалий час піддавали оновленню естетичні смаки турків, відірваних тепер від суцільного масиву тюркських держав Центральної Азії та Середньої Азії. Таким взаємовпливам сприяв дуже сильний в умовах середньовіччя фактор — спільність релігії. Тому навіть побіжний погляд на турецький фольклор

виявляє силу-силенну прислів'їв, які дуже нагадують сентенції з пам'яток письменства давньої Індії, біблійні та коранічні вислови, а також фрази зі східних притч, легенд, анекдотів: «Раз є смерть, то є й життя»; «Переможець може стати переможеним»; «Сон — брат смерті».

Певна річ, пересаджені на місцевий грунт такі лаконічні витвори живої думки часто прив'язувалися до конкретних подій та реалій, що надавало їм більшої виразності. «Якщо гора не йде до абдала (мандрівного ченця), то абдал до неї прийде» — такого вигляду набрало відоме всім прислів'я «Якщо гора не йде до Магомета, то Магомет до гори прийде». В афоризмах ідея виражається прямо: «Щастя саме не приходить — за нього треба боротися». У прислів'ях, що народилися в гущі простого народу, ця сама ідея висловлюється образно: «Хто любить правду, той повинен тримати ногу в стременах». Сентенція навчає: «Краденим не забагатієш»,— простий народ глузує таким чином: «Нащо тобі чужі три барани та п'ять кіз?»

З XV ст. в турецькому фольклорі міцніє самобутній струмінь, відбувається поступове «накопичення» національних

елементів. На розвиток турецької культури вирішальний вплив справило досягнуте на той час Османською імперією значне піднесення багатьох галузей державного життя.

У XVI ст. помітно розвивається наука, розквітають ремесла, і все це знаходить своє відображення і в фольклорі. Прислів'я зачіпають життєві потреби та духовний світ ремісника, селянина, купця: «Любиш сина — віддай у науку, любиш дочку — віддай заміж»; «Краще бути підмайстром, як на всі руки майстром»; «Хто має терпець, той з недозрілого винограду зробить халву, а з листя шовковиці — єдваб»; «Язик, як у бублейниці лопата». В прислів'я повноправно входить конкретний факт, відгомони історичних подій: «Послали саранчу по воду, а вона принесла саранчу» (відомо, що в XVI—XVII ст. вторгнення мільйонних мас саранчі призводило до голоду в країні); згадуються турецькі міста, імена, реалії: «Яка зима в Борлу знає той, хто там перезимував»; «Приїхали, побачили, лишайся з богом, славне місто Галеп»; «Кюляг (різновид головного убору) Велі дали Алі, кюляг Алі дали Велі»; «Варто туркові сісти на коня, як він себе вважає беєм».

У великих містах розгортається будівництво, виникають школи, поширюється освіта, соціальні вибухи розхитують середньовічну Туреччину, і все це спричиняється до вільнішого поводження з віддавна усталеними догмами в галузі духовній. «Аллах знає, але його раб теж здогадується»,— так промовисто висвітлює прислів'я скепсис народних мас відносно найвищої інстанції мусульманства. Та найбільше перепадає духовенству. Щоб дістати звання хаджі, мусульманин мав сходити на прощу до Мекки. Висміюючи таку запопадливість, народ каже: «Хаджі з хаджі знайомляться у Мецці, а свиня зі свинею — в калюжі». І дарма, що хаджі мандрує до Мекки пісками пустелі, тоді як його побратим ходжа нидіє над Кораном у семінарії — обоє дармоїди. Тому й застерігає прислів'я: «Бійся хаджі, який топче пісок, та ходжі, що лиже чорнило». Свою зневагу до духовенства турки присмачують доброю порцією гротеску: «Що з'їсть один софта, того й чотири воли не впорають» (софта — учень духовної школи). Селянам, звісна річ, як більмо в оці, був імам. Цьому «святому» вони дали таку характеристику: «З хати імама не дочекаєшся їжі, як з ока небіжчика

сльози». А ще турки кажуть таке: «Дурень дурневі радіє, а імам — небіжчику». Про духовного суддю каді сказано: «Якщо твій позивач каді, допомоги проси в аллаха».

В прислів'ях висміюється життя султанського двору, гостро звучать антибейські мотиви, чується протест проти соціальної нерівності: «Дурневі та багатому все дозволяється»; «Вбити бея — все одно що гору з місця зрушити»; «Розмахує булавою за спиною бея!» Усього кілька слів у приказці: «В селі від жандармських коней кізяки не висихають», а яка вбивча сатира звучить у ній, яка промовиста картина непримиренного двобою селян і влади.

У прислів'ях чутно голос знедоленого трударя, лунає заклик до боротьби, висловлюється сподівання на краще майбутнє, і народна етика протиставляється законам визискувачів: «Що знайдеш у народу, того не знайдеш у бея»; «Суд — ще не садиба судді»; «Багатому й безглуздому нема впину».

Життєствердне почуття закоханих, любов до батьківщини, щира дружба й товариськість, захоплення довершеністю людини оспівані в багатьох турецьких прислів'ях та приказках: «Людина —

птах, лише без крил»; «Пам'ять про чашку кави живе сорок літ»; «Повертаючися з чужини, привези додому бодай камінчик». Характерно, що в прислів'ях, які побутують серед найширших верств народу, відстоюються гуманістичні ідеї, у них майже не відчувається релігійної догматики, ворожого ставлення до інших народів, що було властиве ідеології панівних класів Османської імперії. Дохідливі, дотепні й водночас надзвичайно змістовні, ці перлини усної творчості відповідають смакам та запитам простого люду, свідчать про високий рівень художньої думки.

Турецький народний гумор і сатира, невід'ємною частиною яких є прислів'я та приказка,— це фейєрверк веселощів, буфонади, фарсу, каламбурів, та все це далеке від примітивних комічних форм. У паремійному фонді Туреччини чільне місце посідають прислів'я, що розробляють морально-етичну, а іноді й філософську проблематику, яка вирішується за допомогою комічного. Схильний до дотепу, карикатури народ особливу увагу звертає на сам об'єкт висміювання. Улюблений типаж тут — простий турок: селянин, веселий городянин-ремісник.

Народ не піддає його вчинки нищівній сатирі, як у антибейських чи антиклерикальних творах, а лише щиросердо сміється: «Їсть булгур, п'є айран — хто з ним може порівнятися!» Перед нами — здоровий парубок, що має добрий апетит. Меню його невибагливе: юшка та кисляк, але саме ці буденні слова поруч з поетичним «хто з ним може порівнятися!» і створюють комічне враження. «На те й порода, щоб себе показати — так чому ж має мовчати гній!»; «Те, що ти негарний — від аллаха, але чому не вмиваєшся?»; «Хто на дев'ятому десятку вчиться грати на сазі, той гратиме на страшному суді» — такі приказки дуже багатопланові; це, власне, мініатюри з життя народу, в них панує дух веселощів, любові до життя.

Чимало прислів'їв можуть правити за приклад найтіснішої взаємодії фольклорних жанрів і, перш за все, анекдоту, байки, казки. Так, приказка «Через куряву й туман ніяк прочитать фірман» пов'язана з анекдотом про бичка, який посилається на фірман (указ), записаний у нього на копиті: бичок так брикнув вовка копитом, що в того очі туманом заволокло. Прислів'я «Хто шу-

кає роги, той втратить і вуха» нагадує притчу про замученого роботою віслюка, який побачив на пасовиську волів і сприйняв їхні роги за царську корону. Віслюкові закортіло придбати роги й собі, та врешті-решт йому відрізали вуха.

В усній народній творчості не існує якихось меж для розвитку жанрів. Протягом століть живуть улюблені серед простих людей прислів'я та приказки, народжуються й нові, що спираються на злободенні явища та факти. «Твоє лимонадне дерево росте в Голлівуді» — висміює сучасна приказка осіб, схильних до химер.

Турецький народ створив багату усну словесність, але тільки порівняно недавно стала вона предметом наукового вивчення в самій Туреччині й за її межами. Звичайно, записували прислів'я та приказки віддавна. Так, видатний німецький гуманіст І. Мегізер у своїй праці «Основні правила турецької мови в чотирьох книжках» (1612) навів 220 прислів'їв та приказок. Та лише в XIX ст. у зв'язку з розвитком сходознавства й фольклористики вивчення усної творчості турецького народу поставлено на наукову основу — з'явля-

ються спеціальні записи й публікації. Значний внесок у дослідження турецької народної творчості зробили видатні російські й радянські сходознавці В. В. Радлов, В. О. Гордлевський, А. Ю. Кримський, які не тільки публікували зразки фольклору, а й вивчали історію виникнення та розвитку окремих його жанрів.

Григорій Халимоненко

Щастя саме не приходить — за нього треба боротися

Щастя не падає в кошику з неба.

○

**Син — щастя, зерно — гроші,
млин — багатство.**

○

Постав хату — знайди щастя.

○

**Щасливий той, хто виконує
батьків заповіт.**

○

**Готуйся до зими,
коли приходить щаслива пора літа.**

○

Щасливий має дві долі.

○

**Шукаючи щастя, можна знайти
й нещастя.**

Запізніле щастя — ніяке не щастя.

o

Мандри на чужині — це завжди нещастя.

✦

Хто радиться, гори долає, а хто ні — з дороги збивається.

o

Хто питає, не помилиться.

o

**Не радь іншим того,
чого не пережив сам.**

o

Злість — поганий порадник.

o

**Добру пораду дати можна,
а добре ім'я — ні.**

o

**Порадься з гаманцем,
а тоді вже лізь торгуватися.**

**Одна біда навчить краще
за тисячу порад.**

○

Досвід кращий за тисячу настанов.

○

Коли ні в кого запитати, спитай себе.

○

Слухай на тисячу, а говори на гріш.

○

**Не відчувши, що таке «погано»,
не знатимеш, що таке «гарно».**

○

**Погано — це й справді погано,
але ж буває ще й гірше.**

✦

Не будь жорстокий, будь мужній.

○

Мужній витримує, боягуз утікає.

○

Прав не дають, їх завойовують.

Хто врятував свій пароплав,
той і капітан.

○

Хто викохав коня, тому погоня
не страшна.

○

Хто про коня дбає, назад не позирає.

○

Доглядай коня, як друга,
а їздь на ньому, як на ворогові.

○

Жвавий кінь більше вівса має.

○

Не ганьби лицаря-молодця,
не порань спину баского коня.

○

Кінь для лицаря, що крила
для пташки.

○

Справжній юнак знайде коня —
осідлає,
знайде шаблю — почепить до пояса.

Хто готує зброю, знайде й коника.

o

**Справжній лицар не злиже того,
що виплюнув.**

o

**Справжній лицар і з-під землі
хліба дістане.**

o

В бою шаблі не позичають.

o

Гострий меч пробують на лиходіях.

o

**Справа належить тому,
хто її тямить,
а меч — тому, хто його носить.**

o

**Коли шаблю починає їсти іржа,
справи гіршають.**

o

**Зброя — ворог навіть для того,
хто її носить.**

**Герой покаже себе на полі бою,
а мудрець — на раді.**

o

**Вовк з бараном, а жарт із шаблею
вкупі не бувають.**

o

**Хіба ж у ваше село сокиру
приніс наш пес?**

o

Один боягуз ціле військо підведе.

o

**Не кричи під мечем: «Матіночко
рідна!»**

o

**Розсердившись на тих, хто був
у шатрі, не розмовляв з військом.**

o

**Коли до ворога ставляться
із зневагою, він перемагає.**

o

**У лицаря, що очолює народ,
ворогів — тисяча.**

Мати лицаря плаче найперша.

o

Хто сам упав, не плакатиме.

**Гору арканом не нахилиш до землі,
човном моря не загатиш.**

o

**Коли злітають гуси,
озеро захоплюють качки.**

o

Де нема кішки, плодяться миші.

o

**Гадюк не знищиш, поки
не зруйнуєш їхнього кубла.**

o

**Хто пустить дим,
сам кіптявою вдавиться.**

o

**Не буває диму без вогню,
а юнака — без гріха.**

Загартоване залізо не лежить без діла.

o

Або верблюд — або погонич верблюдів.

o

Хоч яка висока гора, а перевал десь та є.

✦

Голос народу — голос правди.

o

Або щастя на голову — або крук на труп.

o

Злива з грозою триває недовго.

o

Раз є вечір, буде й день.

o

Зелена трава не згорить, посол не загине.

o

За кожним вечором іде ранок.

Велика злива хутко минає.

o

Лічені дні минають швидко.

o

**Доля примушує одних бити
у великий барабан, а інших —
лише в бубон.**

o

Біда не каже: «Ось я вже йду!»

o

Нема зілля тільки від смерті.

o

**Є в колодязі вода, тільки пес
не дістає її своїм носом.**

o

**Коли б ворона знала, яке лихо
її чекає, то й лід проломила б.**

o

**Як згубити добре ім'я,
краще втратити життя.**

o

Чужі двері довго відчиняються.

**Верблюд навіть мурашки
не розчавить.**

**Хто живе лише надією, той вмирає
з голоду.**

o

**Гори, на які сподіваєшся,
вкриваються снігом, а гілка,
на яку маєш надію,
може зламатися.**

o

**Поки в озеро набіжить вода,
в жаби й очі повилазять.**

o

**Замість того щоб розкривати рот,
розкрий очі.**

o

**Безтурботна голова на цім світі
тільки в опудала.**

o

**Від того, що скажеш «мед», у роті
солодше не стане.**

Мав надію на сонце після полудня.

o

Жива людина живе надією.

o

Безтямні вчинки надягають на ноги диби.

o

Якщо сідаєш не подумавши,
встанеш винуватий.

✦

Найбільша буря — життєва.

o

Життя дорожче за багатство.

o

Найкращі дні — ще не прожиті.

o

Літа минають, а душа не старіє.

o

Краще бути живим далеко за горами,
ніж мертвим у землі.

Кожна втрата — це лише урок.

o

В юності — гульвіса, на старість — статечний.

o

Із старого цигана коваля не буде.

o

Переможець може стати переможеним.

o

Прикрощі минають, та лишають на серці слід.

o

Минає день — мина й ненависть.

o

**Були негоди, були морози;
все, що минуло, хутко забули.**

o

Колись були сосни, а тепер — скіпки.

o

**Той знає, яка зима в Борлу,
хто там перезимував.**

Сидіти взимку біля мангала —
все одно що влітку
на грядці тюльпанів.

о

На солончаках цвітуть гіацинти.

о

Гарно дерево цвіте —
гарно і вродить.

о

Скільки б снігу не впало,
на весну весь розтане.

о

Не буває літа без айрану, а зими —
без ковдри.

о

Хто не зазнав лиха,
той не складе ціни радості.

о

Хто не вміє жартувати, так це закон.

о

Звичай — не закон, та має силу
закону.

Заблукати — не сором,
сором іти хибним шляхом.

o

Хто дивиться смерті у вічі,
лихоманки не боїться.

o

Смерть для помсти не придатна.

o

Заповіт — це ще не смерть.

o

Сон — брат смерті.

o

Раз є смерть, то є й життя.

o

Спокій шукають у могилі.

✦

Світ — це зоране поле: що посієш,
те й виросте.

o

Світ напиналом не затулиш,
неба ціпком не дістанеш.

Світ — корабель, розум — вітрило,
думка — кермо, отже, стань до керма,
тоді побачимо, на що ти здатний!

o

Світ — це жирний курдюк:
хто може його з'їсти — на здоров'я!

o

Смак їжі пізнають із сіллю,
смак світу — очима.

o

Можна поїхати й не повернутися,
можна приїхати й не побачити.

o

Повертаючися з чужини, привези
додому бодай камінчик.

o

Новини про далекі краї
приносить караван.

o

Раз я тримаю заїзд, а ти мандруєш,
то ми ще зустрінемося.

o

Сумна звістка долітає швидко.

**Не кажи: «Не буває, не буває» —
не буває нічого такого, чого не буває.**

o

**Нема нічого такого, що впало б
з неба і його не прийняла земля.**

o

**Не кажи, що собака не вкусить,
а кінь не брикне.**

o

**Якщо час не в згоді з тобою,
будь сам у згоді з часом.**

✦

**Не намагайся залишити
після себе багатство, краще залиши
добре ім'я.**

o

**Люби надбане добро,
тільки менше йому радій.**

o

**Кінь гине — підкова лишається,
людина вмирає — добре ім'я
лишається.**

Не в бороді честь, бороду й цап має.

○

Не в млині борода побіліла.

○

Білий одяг цурається плям.

○

Сонце брудом не заялозиш.

○

Чого тільки не бувас,
поки зійде сонце.

○

Поки сонце зійде,
не згадуйте про його шкоду.

○

Не кидай камінь у помиї —
обляпаєшся.

○

З казана бруд змивається,
а з совісті — ні.

○

Жмутик трави може затягти
верблюда у прірву.

Не дивись на чарики [1],
а заглянь у душу.

○

Впасти з віслюка гірше, ніж з коня.

○

Якби провина стала навіть
соколиною шубою, то й тоді ніхто
не одягнув би її.

○

Хто плює проти вітру,
той плює собі в обличчя.

○

Плюнеш у небо — попаде в лице.

○

Не кланяйся, мов терези,
на обидва боки.

○

Те, що прийшло з барабаном,
піде з зурною.

○

З медом наїсися й бруду.

---

[1] Чарики — різновид постолів із шкіри.

✦

Кому доля — спіла диня,
кому — недозріла.

o

Долю троянди знає соловейко.

o

Навіть ложка має свою долю.

o

Народився під яблунею.

o

До розуму ще треба ополоник щастя.

o

Як не таланить,
то й на коні гадюка вкусить.

o

Як не ставлю сильце на соловейка,
попадається ворона.

o

Соловейкові й золота клітка в'язниця.

o

Біди не знає тільки аллах.

Пташці, яку спокушає зерно,
не уникнути пастки.

о

От безталання — кавун і той білий.

о

Безталанного гадюка вкусить
навіть на верблюді.

о

Безталанного зрозуміє
тільки безталанний.

о

Влучила стріла в орла,
та й та з його пера.

о

Усім усього, а нам лише: «Спасибі!»

о

Кінь є — сідла нема, сідло є —
коня катма.

о

Де одне горе — два буде.

о

Сирота й пуповину собі обрізує сам.

На місце старого лиха
приходить нове.

о

На дерево, що рясно родить,
кидають каміння.

о

Найтяжча ноша —
бути зобов'язаним.

о

Добра нагода, що вітер —
не знати звідки подме.

о

Є й у лисиці нещастя — її шкура.

о

Хвороба заходить цілими окка,
а виходить тільки дірхемами [1].

о

Як лупцюватимуть дядька,
то він і з раю втече.

---

[1] О к к а — міра ваги; д і р х е м — дрібна міра ваги.

**Стріла зірвалася з тятиви —
вже не повернеться.**

○

**Як здибати ведмедя,
то краще чагарник обминути.**

○

**Пень, якого не боявся,
воза перекинув.**

✦

**Не чини зла, то й не станеш
його жертвою.**

○

Щедрість душі словами не доводять.

○

**Якщо прийде жебрак,
нагодуй і його цукром.**

○

Їж мало, а дякуй багато.

○

**Прохати — сором, та удвічі
більший сором відмовити у проханні.**

Хто дає мало, дає від душі;
хто дає багато, дає з надміру.

o

Щедра рука не всихає.

o

Якби за добро платили добром,
то не зарізали б старого вола.

o

Нічого не беруть тільки в могилу.

o

Собака знає двері,
з яких йому дають хліб.

o

Пам'ять про чашку кави
живе сорок літ.

Правду можна похитнути, повалити — ні

Голос народу — голос правди.

○

**Коли у двері заходить правда,
кривда тікає в бовдур.**

○

Правди в землю не закопаєш.

○

Правді присяги не потрібні.

○

**Хто любить правду,
той повинен тримати ногу
в стременах.**

○

**Неправдивий ніколи не буває ситий,
а правдивий — голодний.**

○

**Того, хто говорить правду,
виганяють з дев'яти сіл.**

**У того, хто говорить правду,
голова не загоюється.**

o

**Правдиве слово воду зупинить,
приємне слово залізні двері
відчинить.**

o

Справедливість і повінь зупинить.

o

Брехня й віра поруч не живуть.

o

Сядьмо криво та поговорімо прямо.

o

Пес бреше — караван іде.

o

Собаче гавкання моря не схвилює.

o

**Чисту воду не скаламутить
жаб'яче кумкання.**

o

І без півня день настане.

**Чорне, скільки не пери,
білим не стане.**

o

**Коли пес постаріє, він бреше
лежачи.**

o

**Коли лис брехатиме на свою нору,
на нього нападе короста.**

o

Собачу пащу заткне кістка.

o

Потік тече — пісок лишається.

o

У кожної гори є підгір'я.

o

Червоної сорочки не сховаєш.

o

Не кожне високе дерево — кипарис.

o

Сніг спеки не витримує.

На кожного фараона є свій Мойсей.

о

Стогін пригнобленого
не залишиться без помсти.

о

В країні незрячих — сліпі правителі.

о

Не кусай руки, яка дає хліб.

о

Не переходь через міст негідника —
краще хай тебе понесе вода.

о

На розкриту рану солі не сиплють.

о

Виявляється, винуватий не той,
хто вбив, а той, кого вбили.

о

У тирана життя коротке.

✦

Хто жив обманом, той помре
в муках.

**Що нажив обманом, не з'їси
й з халвою.**

o

**Обдурити жебрака може хіба
пройдисвіт.**

o

Ворожка ворожку не обдурить.

o

**Скакнеш, конику, раз,
плигнеш удруге, а втретє, конику,
попадеш мені в руки.**

✦

**Брехню важче слухати,
ніж говорити.**

o

Брехуновим брехням немає краю.

o

**Кишеня в брехуна
завжди повна тільки брехні.**

o

**Брехунова свічка
горить до вечірньої молитви.**

Брехунів корабель далеко
не запливе.

○

Коли в брехуна згоріла хата,
ніхто не повірив.

○

Знайди виправдання —
і хоч килима з мечеті крадь.

○

Увечері чого тільки не набреше,
вранці від усього відмовляється.

○

Брехливий пес не кусається.

✦

Хитрун, поки не зруйнує
дев'яти хат,
однієї не почне ставити.

○

У хитрого в голові
дев'ять лисиць вештається,
й одна одну хвостом не зачепить.

Тільки відгадають лисичі хитрощі,
як вона п'ятами накиває.

o

Поки лисиця розповідає
про свої хитрощі, її шкури
вже немає.

o

Якщо в лисиці тисяча хитрощів,
то в їжака нема зовсім.

o

Скільки в мисливця хитрощів,
стільки ведмідь доріг знає.

✦

Хто стеле постіль злодюзі,
той сам злодій.

o

Злодій починає з одненького яєчка.

o

Для злодія не існує ні дверей,
ні димаря.

o

У злодійкуватої кішки шия товста.

Доручили кішці сир стерегти.

•

Злодієві навіть власний кінь винен.

o

Злодюзі ключа не треба.

o

Домашнього злодія зловити важко.

o

**Тисяча злодіїв нічого не знімуть
з одного голого.**

o

**Дали нахабі сто курушів [1],
а він ще й на підкладку просить.**

✦

Спершу наливач, а потім випивач.

o

**Хто написав у шинку, той прочитає
в пеклі.**

---

[1] К у р у ш — дрібна грошова одиниця.

Людина — птах, лише без крил

Весілля гарне, коли прийшли люди,
а зерно віяти добре тоді,
коли дме вітер.

o

Людина міцніша за крицю,
твердіша, ніж камінь,
ніжніша від троянди.

o

Ціну людині складе тільки людина.

o

Золото випробовують на вогні,
а людину в біді.

o

На зло вдатний кожен, а добро
може зробити лише справжня
людина.

o

Хочеш пізнати людину —
візьми її з собою в дорогу.

І честь людини, й ганьба —
все в її руках.

o

Найкраще в природі людини
і чого не цурається звичай —
щедрість.

o

Людина встане там, де впала.

o

Весела людина, як сонце:
куди входить, там і світить.

o

Людина людині — дзеркало.

o

Людина помиляється навіть тоді,
коли говорить по писаному.

o

Ніщо так не виховує людину, як час.

o

Роби так, як люди.

o

Людина старіє, а душа — ні.

Не знати людини — не сором,
сором — не пізнавати.

o

Нема вершини,
не повитої туманом,
нема людини, яку обминуло горе.

o

Нема дерева без сучка,
нема людини без горя.

o

Стіну точить негода, людину горе.

o

Про людину можеш дізнатися
навіть від чужих.

o

Залізо точить іржа, а людину — горе.

o

Речі ламаються від ударів,
а людина від грубощів.

o

Людина однакова що в сім,
що в сімдесят.

Якщо помре — земля йому пухом,
а житиме — хай тішить людей.

°

Чорт, якого знаєш,
кращий за людину, якої не знаєш.

✦

І людина буває порожня,
мов капшук без грошей.

°

Людина, мов надутий бурдюк:
роззявить рота, і голова хилиться.

°

Бездушна людина —
порожня шкаралупа.

°

Бійся річки, яка тихо тече,
а людини, яка опускає очі.

°

Тварина — пістрява зовні,
а людина — всередині.

**Схожий на все що завгодно,
тільки не на людину.**

o

**Пригорща землі покриє ганьбу
людини.**

o

**Хочеш піднести людину —
прославляй її, захочеш принизити —
прославляй її.**

**Не розповідай, ким був,
скажи, ким станеш.**

o

**Життя втікає,
та лишає людям старість.**

o

Коли лев постаріє, він стереже нору.

o

**Не дивися на чарики —
глянь на того, хто їх узув.**

Хороший настрій
не залежить від одежини.

°

Хто прокидається сердитий,
той, уставши, буде в збитку.

°

Сила поганого вчинку
надзвичайно велика.

°

Аж дивно, як він витерпів
дев'ять місяців у матернім лоні.

°

Краще бути головою бичка,
ніж ногами бика.

✦

Людська душа, мов дитя —
що бачить, те й просить.

°

Від серця до серця є дорога.

°

Серце перед серцем відчиняє вікна.

В кожному серці й жар, і холод.

o

У серці кожного дрімає лев.

o

Серце — скляний палац:
розіб'ється — не складеш.

o

І пів-яблука може скорити серце.

o

Коли серце не болить, очі сухі.

o

Якщо переповнене серце,
то хіба мовчатимуть вуста?

o

Вбогу душу силоміць багатою
не зробиш.

o

Найгірша убогість — брак розуму.

✦

Не питай, що це за людина —
послухай її мову.

**Коня ловлять за вуздечку,
а людину на слові.**

o

**Самотній людині привітне слово
дорожче за калитку.**

o

**Хай ти не маєш яшного борошна,
то хіба ж у тебе немає
привітного слова?**

o

Щире слово — половина щастя.

o

**Говори щирі слова —
будеш безсмертний.**

o

**Солодка мова й гадюку
биманить з нори.**

o

Краса людини в слові.

o

**Правдиве слово поверне
неправедне навіть з Багдада.**

Добре слово — солодше за мед.

○

Щире слово браму відчиняє.

✦

Хай боронить аллах
від голоду та надлишку слів.

○

Добре, коли мотузка довга,
а слово — коротке.

○

Одне слово скажи, а двоє послухай.

○

Велемовність не можна зрозуміти,
як неможливо повалити
круті бескиди.

○

Рана, зроблена рукою, загоїться,
а біль, заподіяний словом,
не втамується ніколи.

○

Питай, питай і дістанешся
до Багдада.

**Те, що виходить з одних уст,
поширюється тисячею мов.**

o

**Тварини пізнаються,
одне одного обнюхуючи,
а люди — розмовляючи.**

o

**Послухай, що каже приказка,
й запам'ятай навіки.**

o

**Маєш розум, слухайся його —
не маєш, слухайся приказки.**

o

**Коли викресати вогню —
загорається; коли оповідають —
дізнаються.**

o

**Хто не вміє розмовляти,
той не ходить до громади.**

o

**Коли є що сказати,
є що й послухати.**

**Ми й «халва» вміємо говорити,
й «хелва».**

✦

**Папуга теж балакає,
та людиною не став.**

o

Твоє мовчання приємніше за музику.

o

Іноді мовчати важче, ніж говорити.

o

**Найкраща відповідь невігласові —
мовчанка.**

o

**Якщо ти даєш йому десять пара [1],
щоб він говорив, то даси ще десять,
аби тільки замовк.**

o

**Говорити — даремне, мовчати —
душа не витримує.**

---

[1] П а р а — дрібна грошова одиниця.

Моя голова відпочине,
якщо твій язик зупиниться.

○

Слова в торбі не сховаєш.

○

Людський рот не торба,
мотузкою не стягнеш.

✦

Від балачок рот драний не стане.

○

Хоч скільки балакай —
рот не побільшає.

○

Слово — що сира шкура:
куди потягнеш, туди й тягнеться.

○

Від балачок язик не порветься.

○

З пліток мита не беруть.

○

На балачки податку немає.

Балакуни хай ходять до лазні.

°

Говорив, балакав —
на язиці чуб виріс.

°

Кинули базіку в пекло,
а він і там репетує: «Дрова сирі!»

°

Базіка вдавиться словом.

°

З Мекки приїхав я,
а розповідаєш про неї ти.

°

Розкажи про це нашій шапочці!

✦

Погане скажеш — погане й почуєш.

°

Хто говорить, що хоче,
почує те, чого не хоче.

**Брехливі слова кидають на того,
хто їх сказав.**

o

**Не дивися на того, хто говорить,
а на того, хто змушує говорити.**

o

**З ціпком не падають,
на слова свідків не покладаються.**

o

**Спокусишся на слова —
станеш їхнім полоненим.**

o

**Якщо двоє пащекують,
не будь третій.**

o

**Репетує, мов сліпий,
загубивши палицю.**

✦

Шабля гостра, та язик гостріший.

o

Язик поранить дужче за шаблю.

**У розмові вкорочуй язик,
а за столом — руки.**

°

**Язик без кісток,
та перебиває й кістку.**

°

**Язик маленький,
а злочини робить великі.**

°

Маленький язик, а нашкодить дуже.

°

Язик, як у бублейниці лопата.

°

Соловейко потерпає через свій язик.

°

**Язик завжди торкається
хворого зуба.**

°

**Коли хочеш зберегти голову,
бережи язик.**

°

Є роти, на які й ключів не треба.

В дорогу виходь з товаришем, до лісу — з сокирою

**Річок багато, а джерело одне:
товаришів багато, та щирий — один.**

о

**Товариша шукай
не за весільним столом.**

о

**Знайди побратима,
а ворог і в своїй хаті трапиться.**

о

**Придбати товариша легко,
зберегти — важко.**

о

**Не вибирай нового товариша
на зло старому.**

о

**Не годують товариша
сушеним дереном.**

Новий приятель — що стара ложка.

o

Речі гарні нові, а друзі — давні.

o

Для друзів ми — друзі,
для чужих — чужі.

o

Гірку правду скаже товариш.

o

Друг заради друга
навіть сиру курку з'їсть.

o

Коли хвалиш товариша,
залиш трохи місця й для хули.

o

Друг дивиться в обличчя,
а ворог — на ноги.

o

Камінь, кинутий другом,
голови не проб'є.

o

Вогонь друзів не має.

Друзів і тисячі мало,
ворога й одного багато.

o

Не ділися таємницею з приятелем —
і в нього є приятель,
а той розповість своєму приятелю.

o

Хоч би який дурний був твій друг,
добре, що він є.

o

У тих, хто помер чи поїхав,
друзів не буває.

o

Із свинячої шкури не буде кожуха,
а з колишнього ворога — товариша.

o

Дружба з чортом
доведе до шибениці.

o

Дружба дружбою, а за сир плати.

o

Замки не для злодіїв, а для друзів.

✦

**Бійся осоромитися не лише
перед друзями, а й перед ворогами.**

○

**Хто легковажить ворогом,
той зазнає поразки.**

○

**Тримайся гідно,
навіть якщо твій ворог — мурашка.**

○

**Вороги один одному газелей
не співають.**

○

Ворог ворогові не співчуває.

○

**Ворог може з'явитися
навіть з-під поли.**

○

**Чекати вірності від ворога все одно,
що сподіватися одужання від отрути.**

○

Одна рука — пусте, а дві — сила.

**Камінь, кинутий громадою,
далеко падає.**

°

Крапля до краплі — вийде море.

°

**Коли тридцять два ремісники
зійдуться докупи, то й великого
візира позбавлять влади.**

°

**Дев'ятеро чабанів їли однією
ложкою, а голодні не лишилися.**

°

**Червоні, сині й жовті квіти ростуть,
спираючись одне на одного.**

°

**Справа робиться спільними
зусиллями.**

°

**І ти пройди через міст,
яким усі проходять.**

°

**Що зробить один лев
проти сорока вовків?**

Що більше компаньйонів,
то менший збиток.

о

Кілька зернин — ще не тік.

о

Куди передні колеса, туди й задні.

о

Хто прийшов разом з усіма,
разом з усіма й розважається.

о

Виноград зріє,
дивлячись на виноград сусідів.

✦

Хто сам обідає, той сам і зі столу
прибирає.

о

Сухе дерево не сховає.

о

Якщо одна з ніжок казана
зламається, то їжа
з нього виллється.

Самотній гусак не заспіває.

o

Крик самотньої пташки
чути не з неба, а зі сковорідки.

o

Ягнятко, що відбилося від отари,
дістається вовкові.

o

Вовча здобич — спільна і для ворони,
і для вовка.

o

На дев'ятьох сліпих
однієї палиці досить.

o

Той, хто не ділиться своїм горем,
не позбавиться його ніколи.

✦

Здох бик — розпалася компанія.

o

Краще мати своє теля,
ніж спільного бугая.

**Пташка, яку ловлять громадою,
виявиться або безхвоста,
або безкрила.**

○

**Дев'ятеро коней до одного стовпа
не прив'яжеш.**

○

**Приєднався до каравану
на кривому віслюку.**

✦

**Проси щастя сусідові,
а воно прийде до тебе.**

○

**У сусіда щось вариться —
дещо й нам дістанеться.**

○

Купуй не хату, а сусідів.

○

**Коли сусід, жінка й кінь погані,
то від першого тікай,
з другою розлучися,
а третього — продай.**

Хто живе у скляному палаці,
не повинен кидати каміння
на сусідів.

o

Сусідська курка здається гускою.

✦

Виноград солодший,
коли ти у винограднику — гість.

o

Їж виноград,
а з якого він виноградника —
не питай.

c

Важко пригощати того,
хто вже наобідався.

o

Гість їсть не те, чого сподівався,
а те, що дають.

o

Якщо господар гостя нагодує,
очі гостя дивитимуться на двері.

І хазяїн заїзду п'яний,
і гості напідпитку.

o

Навіть дурний гість шанує
хазяїна дому.

o

Поперед господаря в стайню
не заходять.

o

Гість повинен прийти увечері,
а піти вранці.

o

Не ходи в гості занадто часто,
тоді тебе зустрічатимуть стоячи.

o

Непроханий гість гірше
за кару божу.

o

Непроханого гостя зустрічають
собаки.

o

Тільки пес та кішка ходять туди,
де їх не ждуть.

Хто не прихилявся до каменя на чужині, той не оцінить циновки вдома

Сова не поміняє руїни й на квітник.

°

Дім підвалини тримають.

°

В перелітної пташки гніздо не одне.

°

Не буває сім'ї без сварки,
а весілля без музикантів.

°

Не жди спадку від татка —
сам людиною стань.

°

Батьківське добро горить мов свічка.

°

Тільки батьковими знаннями
вчений не станеш.

**Один батько годує дев'ятеро дітей,
а дев'ятеро дітей не можуть
прогодувати одного батька.**

°

**Не кожен, хто з бородою,—
твій батько.**

°

**Не пишайся тим,
що хата згоріла та батько вмер.**

°

**Батьки їдять кислі яблука —
у дітей оскома на зубах.**

**Нема міста кращого за Багдад,
нема подруги щирішої за матір.**

°

Щиро плаче тільки мати.

°

**Щиро плаче мати —
всі інші тільки прикидаються.**

В обережного сина мати не плаче.

o

Мати хитра — пече тонкі перепічки,
але й син не дурень —
хапає по дві одразу.

o

Гаві її гавеня соловейком здається.

o

Перш ніж одружитися з дівчиною,
дізнайся, хто її мати.

✦

Глянь на дитину — побачиш людину.

o

Правду дитя каже.

o

Що дізнаються діти в дитинстві —
не забудуть до старості.

o

Дітей виховувати —
все одно що каміння гризти.

Дитина росте, падаючи та встаючи.

o

**Хто посилає дитину з дорученням,
той сам іде слідом.**

o

**Гарні діти зроблять батька візиром,
а погані — тільки зганьблять.**

o

**Майстерність батьків
успадковують діти.**

o

**Хто не б'є своїх дітей,
б'є себе самого.**

o

**Ненародженій дитині не шиють
одежини.**

o

**Хлопчик — викапаний дядько,
дівчинка — вилита тітка.**

o

**Робота дитини — не робота,
ріг козеняти — не рукоять.**

**Дурневі не обридне весілля,
а дитині — пустощі.**

o

Дерево гнеться, поки молоде.

o

Молоде дерево гнеться, куди хилиш.

o

Сироту виховувати важко.

o

При дітях не лихословлять.

✦

**Не з кожного яйця
вилупиться курча.**

o

Од свині ягняток не буде.

o

Цуценя гавкає так, як його мати.

o

**У кози, яка лазить по деревах,
козеня дивитиметься на гілляччя.**

Кішчині діти будуть нявкати.

°

І в білої овечки бувають
чорні ягнята.

°

Яйцю не сподобалася
його шкаралупка.

✦

Коли в таборі народжуються ягнята,
біля арика виростає трава.

°

Поки лоша не виросте, за нього
не дадуть стільки, як за коня.

°

Коли верблюд зареве,
верблюденя жалібно крикне
у відповідь.

°

Якщо верблюд не йде
за верблюденям, то верблюденя
мусить іти за верблюдом.

**В козеняти нема кісткового мозку,
в дитини — розуму.**

Дім без чоловіка, що день без сонця.

о

Краса чоловіків — у розумі.

о

**Про гандж чоловіка
при жінці не говорять.**

**Норовистого коня приборкає голод,
а чоловіка — жінка.**

о

Жінка без чоловіка — хата без даху.

о

**Жінка може зробити чоловіка
візиром, а може
й навіки зганьбити.**

о

**Жінка дім будує, жінка його
й руйнує.**

Чоловіка й жінку
не розділить нитка:
хто почне ділити —
буде, мов пес, вити.

✦

Раз на сорок літ послухайся жінки.

○

Жіноча порада — для жінок.

○

Мед приносять бджоли,
а сварку — жінки.

○

Зло, заподіяне жінкою,
гірше од зла, що завдав чорт.

○

Скажіть, що на небі весілля —
жінки драбину попросять.

○

Яка жінка в своїй хаті і пані,
й наймичка?

○

Вдові навіть її поділ ворог.

Краще бути вдовою,
як мати чоловіка з лихим язиком.

o

Хто слухає чужих,
той розлучається з жінкою.

✦

Коли батьків одяг
стає добрий на сина,
батько синові вже не потрібний.

o

Бичка, що подає надії,
видно й серед биків.

o

Коли виростає жеребчик,
кінь знаходить спокій,
коли мужніє син,
батько знаходить спокій.

c

Посій просо, а тоді женись.

o

Нежонатий не пошиє штанів
навіть з п'ятдесяти метрів полотна.

Любиш сина — віддай у науку,
любиш дочку — віддай заміж.

✦

Хто не вчить дочки змалку,
той потім кусає собі лікті.

o

Хто має дочку, той швидко постаріє.

o

Дочка в колисці, а посаг — у скрині.

o

Дочка в пелюшках — посаг на возі.

o

Дай дівці волю, так вона
вийде заміж або за зурнача,
або за барабанщика.

o

Дівка з посагом
знайде сумирного молодого.

o

Мати — цибуля, батько — часник,
а вона, бачте,— варення з троянди.

Кваплива дівка заміж не виходить.

o

**Зробили цибулю нареченою,
так сорок днів і запаху не чули.**

o

**Пишалася черешня своєю красою,
а в ній черви завелися.**

o

**Дівчина, яка не вміла танцювати,
сказала, що їй місця мало.**

o

**Дочко, кажу тобі, а ти, невістко,
вважай.**

✦

Для родича й мертвий рідня.

o

**З родичами їж і пий, та продавати
й купувати у них — не берись.**

o

**Не називай криве дерево луком,
а кожного чоловіка дядьком.**

Брат брата поранив, а потім обняв.

✦

**Син людський не зажуриться,
цуценя не спіткнеться.**

○

**Не тужи за померлим —
потурбуйся про живого.**

○

**Той, хто оплакує небіжчика,
страждає за двох.**

○

**В юності страшна смерть,
а на старість — злидні.**

○

Який у колисці, такий і в могилі.

○

Старий горщик, а страва — добра.

○

Не кожне дерево родить.

○

Не з кожного куща вилітає пташеня.

Жорна — з двох каменів,
а кохання — з двох сердець

**Де одне кохання, для другого
місця вже немає.**

o

**Кохання — море:
хто не вміє плавати, той потоне.**

o

**Кохання змушує плакати,
а горе — говорити.**

o

**Хто любить троянду,
той терпить її колючки.**

o

**Глянь на троянду, а вибери
пуп'янок.**

o

**Нема троянди без колючок,
нема коханого без ворогів.**

Нащо хвалити троянду:
ми й так знаємо, що це за квітка.

o

Не кожну квітку варто нюхати.

o

Горе примушує плакати, а любов — співати.

o

На серце — лікар, на душу — знахар.

o

Море не буває без хвиль,
а душа без пристрастей.

o

Від пристрастей
ніхто не порятується.

o

Сльозами кохання не втримаєш.

o

Приховане кохання виявиться
в день розлуки.

o

Двом закоханим і повітка — палац.

**Легко сказати: «Приходь!» —
важко сказати: «Йди!»**

°

**Закоханого запитали: «Чому
ти плачеш?» — «А щоб не сміятися!»**

°

Поки око не бачить, душа терпить.

°

**Хто далеко від очей,
той далеко й від душі.**

°

**Покохаєш, то й потвора
писанкою здасться.**

°

**Закоханий відрізняється
від божевільного тим, що закоханий
не сміється,
а божевільний не плаче.**

✦

**Красою намилуєшся за сорок днів,
а на щире серце й сорока літ мало.**

**Врода — для очей, розум —
для серця.**

°

Краси на скибку не намажеш.

°

Вродливі — завжди нещасливі.

°

**Залізо випробовує кузня,
а красуню — час.**

°

І в красуні буває гандж.

°

Нащо мені зорі, як я бачив місяць?

°

Розцвіла дівка, як гарбузове квіття.

✦

**Добре робить той, хто наїдається
зранку, а одружується змолоду.**

°

**Не купуй полотна опівночі, не спіши
одружуватися, ледь запарубкував.**

Оженився парубок та й думає:
«Оце вже ж я бей!»

°

Розлучившися з чоловіком,
не повертайся до нього;
покохавши чоловікового товариша,
не виходь за нього заміж.

°

Хто плекає надію па коханку,
той залишиться без коханої.

°

Не кохай жонатого — забуде тебе
на порозі жінчиної хати.

°

Хто любить дочку,
а кому до вподоби мати.

°

Одружується півень, а чепуриться
курка.

°

В кімнаті нареченої завжди
прибрано.

Нема дверей без одвірка,
нема дівки без любові.

o

Женихом я не був,
але під дверима стояв.

o

Самотнє дерево ламає вітер.

o

Спершу собі, потім любці.

Беям не вір,
на воду не спирайся

Що знайдеш у народу,
того не знайдеш у бея.

○

Є право одержувати їжу,
та нічого одержувати.

○

Від злиднів не втечеш —
адже їх не продаси.

○

Усі лиха на світі — через гроші.

○

Хто шукає вигоди,
тому не до сорому.

○

Краще менше добра,
та більше глузду.

✦

Вбити бея — все одно що гору
з місця зрушити.

o

Бей на один день — теж бей.

o

Набери поважного вигляду
та сиди статечно, і скажуть,
що ти бей.

o

Невпійманий злодій чесніший за бея.

o

Беї — що кукіль,
скільки не вирвай —
все одно зійде.

o

Розмахує булавою за спиною бея!

o

Як бути бідним беєм, то краще
не мати боргів.

Дурневі та багатому
все дозволяється.

Багатство — і друг людині, і ворог.

Не пишайся, падишаху,—
ти не вищий від аллаха.

Лев спить у своїй шубі,
а падишах уві сні бачить її на собі.

Багач — не людина.

Не покладайся на багатство,
бо можеш зубожіти.

Багач, який не вміє тратити гроші,
завжди бідний.

Багато надбав — швидко попсується.

У багатого кожухи, а бідняк ніколи не нагрівається.

✦

Сором не біднякові, а неробі.

○

**Кажуть, у бідного народжується хлопчик або дівчинка,
а в багатого — панич
або панночка.**

○

**Дитина для бідного дорожча,
ніж кінь для багатого.**

○

**Бідняків клопіт дістане
й сьомого сусіду.**

○

Бідняк завжди горбатий.

○

Бідняк і могили не має.

○

**Дарунок бідняка —
зелений листочок.**

Якби мрії здійснювались,
бідняк падишахом став би.

°

Сирота раз на рік
надумався вкрасти,
так місяць звечора зійшов.

✦

Кінь брикається, мул хвицається,
а між ними ішак дохне.

°

Два верблюди б'ються,
а гине муха.

°

У кого печатка, той і Сулейман.

°

А билися, виявляється, за моє рядно.

°

На зурні грали ми,
а гроші забрали інші.

°

Чекай, чекай, мій вислючку:
виросте конюшина, і ти напасешся.

Однаково дістанеться і тому,
хто ніс воду, й тому,
хто розбив глек.

о

Через куряву й туман ніяк
прочитать фірман.

✦

Зиск — рідний брат збитку.

о

У хазяїна один дім, а в наймача —
тисяча.

о

Їжа, яку приносять інші, тебе
не нагодує, та й приносять її
невчасно.

о

Суд — ще не садиба судді.

о

«Не хочу» поклади в мою
бокову кишеню.

о

Без поту куруша не заробиш.

Сюди, Алі! — Туди, Алі!

°

На вівсяне поле барана
підганяти не треба.

°

Повна бочка не торохтить.

°

Коли просять —
незадоволений один, а коли
відмовляють — тоді двоє.

°

Верблюд скубе траву біля себе,
а зирить на ту, що далі.

✦

Староста — як жінка:
всюди носа суне.

°

В селі від жандармських коней
кізяки не висихають.

°

Як розбила хазяйка — це випадок,
коли ж наймичка — то злочин.

Півень проспівав — і суд закінчився.

✦

**Скупість скупого покине,
коли той ляже в землю.**

○

Скупий наїться в могилі.

○

**Очі скупердяги наситяться
жменею землі.**

○

**Маленька скупість призводить
до великої шкоди.**

○

**Витрати і в щедрого і в скупого
однакові, у скупого навіть більші.**

○

**Хто просить милостиню у скупого,
той у морі копає яму.**

○

**Якби він був сонцем, то сушив би
носові хустки — кожну за п'ять пара.**

**Якби він став дощем,
то пролився б тільки над
своїм полем.**

°

**Щедрий дядько, поки баштан
зелений.**

°

**Вислюка, купленого за ціну огірка,
знайдуть якось дохлого.**

✦

**Коли голодний спить з голодною,
у них народиться жебрак.**

°

**Голодного дев'ятьма ковдрами
вкрили, а він так і не заснув.**

°

**Голодний наїсться животом,
а очима — ні.**

°

**Коли їжі буде ціла поклажа
з верблюда, голодному й цього
буде мало.**

**Голодний думає, що не наїсться,
а ситий гадає, що не зголодніє.**

°

**Чого не з'їсть голодний,
чого не скаже ситий.**

°

**Якби на світі був один-єдиний
жебрак, то він їв би саму халву.**

°

**Хто хоче нити,
тому й марево здається водою.**

✦

Собака краде з голоду.

°

Голодний пес не сказиться.

°

Голодні хорти вовків не бояться.

°

Голодний пес ціпка не злякається.

°

Голод і вовка з лісу вижене.

Голодний пес може повалити пекарню.

o

Голодний вовк і на лева кинеться.

o

Пес, який крутиться біля двох дверей, зостанеться голодний.

o

Голодний ведмідь не танцює.

o

Голодна курка бачить себе в коморі з пшеницею.

o

Розкритий рот голодним не залишиться.

o

Забув, що вчора їв.

Полиняє шерсть у хорта,
а норов — ніколи

Кого дістане — дістає,
а кого не може —
жбурляє каміння.

○

Ложкою нагодує,
а держаком очі повибиває.

Бороду гладить, а підборіддя ріже.

○

В мене борода горить,
а ти з неї прикурити хочеш!

○

У мене на колінах сидить
і мою ж таки бороду висмикує.

○

Нападає на зайців
та на зв'язаного лева.

І сам не цілує, й не дає цілувати.

o

Як брати, то він — сокіл,
а як давати, то — крук.

o

Покладе комусь у рот одну оливку,
а сам бурдюк підставляє.

o

Сам виноград їсть,
а іншим корінчики підсовує.

o

Дасть восьмеро яєць,
а потім забирає дев'ятеро.

o

Верблюд свого горба не бачить,
а в інших помічає.

o

У кого не вистачає сили на віслюка,
той б'є сідло.

o

Цілуючи кусає.

✦

Пролізе, але пролізе із свердликом.

o

Попаде до пекла, то й там у казані
дірку зробить, а попаде в рай —
лозу поламає.

o

Вигодуй крука — він тобі очі виклює.

o

Зарікся один не бити осла,
так на нього й вуздечку накидають.

o

Бійся того, хто каже: «Не хочу».

o

Бійся не того, хто каже: «Уб'ю!»,
а того, хто каже: «Вмираю!»

o

Їсть, мов пес, дивиться, як вовк.

o

Багато охочих пожбурити камінь
у червоне яблуко.

Кому нічого робити,
спершу спалить хату, а потім
заходжується ставити нову.

o

Продає ворону замість соловейка.

✦

Хто сідає на два стільці,
той опиниться на підлозі.

o

І бігає, і в бубон вибиває.

o

Почує барабан — до вподоби,
слухає зурну — теж подобається.

o

Коли треба нести ношу, страус каже:
«Я — пташка!», коли ж треба летіти,
тоді каже: «Я — верблюд!»

o

Коли кішка має намір
з'їсти своє котеня, вона каже:
«Воно схоже на мишеня».

В Аййа-Софйа жебракує,
а в Султанахмед милостиню роздає.

o

Повідрізуй віслюкові вуха,
огирем він все одно не стане.

o

Зайцеві кричить: «Тікай!»,
а хортові: «Доганяй!»

o

В юшці з ріпи редька себе
за олію вважає.

o

Коза здохне, а хвоста не опустить.

o

Плюнув униз — собі на бороду,
плюнув угору — собі на вуса.

o

Удень у шапочці,
а вночі при шабельці.

o

Його в Багдаді кішка вкусила,
а він в Стамбулі собак лупцює.

І ворона вважає себе пташкою.

Побачить барабан — танцює,
міхрап [1] уздріє — плаче.

На небі зірок шукає,
а під ногами калюжі не бачить.

Коли кішка не дістане печінки,
вона каже: «Сьогодні ж піст!»

Тримає гадюку чужою рукою.

Той, кого запросив вовк,
повинен прихопити й хорта.

На те й порода, щоб себе показати —
так чому ж має мовчати гній!

Білий пес, чорний пес — все одно пес.

---

[1] Міхрап — ніша в мечеті.

І маленька купка вважає
себе горою.

о

Одрізали свині вуха й носа,
а вона свинею лишилася.

о

Мула запитали: «Хто твій батько?»,
а він одказує: «Моя мати — кобила».

о

Віслюкові сказали: «Похизуйся!»,—
так він задньою ногою вухо почухав.

о

Якщо прищик роздовбати,
він стане чиряком.

о

Коза, що врятувалася від вовка,
стає носорогом.

о

Хто ночує разом з псами,
той набереться бліх.

о

Якщо пес шукає смерті,
то задирає лапу біля мечеті.

**Якби зважали на собачі молитви,
то з неба падали б кістки.**

o

Кобила здохла — собакам свято.

✦

**Той, на кого не діє умовляння,
заслуговує батога.**

o

**На сорок ворон досить
одного камінця.**

o

**Сказав зайцеві на вухо,
що хорт кривий став.**

o

**Навіть ведмедеві не до вподоби,
коли його подужають.**

o

Дивиться, як верблюд на коваля.

o

**Таке навіть глухий султан
у Єгипті чув.**

Те, що ти негарний —
від аллаха,
але чому не вмиваєшся?

Якщо ти вариш плов з обіцянок,
то я принесу море олії.

o

Якщо ти за мене похворієш,
то я за тебе ладен померти.

o

Коли помре лисий, на поминках
хвалять його кучері,
коли ж сліпий —
то його мигдалеві очі.

o

Якщо рахувати по горошинах,
вкинутих у горщик, то сьогодні
сорок п'яте число місяця.

o

Горобець сідає на буйвола,
щоб наїстися, а не для того,
аби визбирати бліх.

То й що як віслюк каміння носить?
Хіба через це він має стати
шейхом у текке [1].

о

Верблюда запитали, що він більше
любить: пагорби чи видолинки.
А він відповів:
«А що, рівних доріг вже немає?»

о

Млин вода понесла, а ти питаєш,
коли він загуркоче.

о

Втекла сокира до лісу, а сокирище
хіба ж не з лісового дерева?

о

Звідки мені знати,
що ти в темряві моргав.

о

Півня вже немає, а його очі
ще й досі на купі гною.

---

[1] Текке — оселя дервішів, на чолі якої стоїть шейх.

Про те, чи страшна смерть,
запитай у миші, яка попала
в пастку.

°

Як здохла корова,
то кажуть: «От молочна була!»

°

Хто заблукав, тому приємніше
почути собачий лемент,
ніж солов'їний спів.

✦

Приїхали, побачили,
лишайся з богом,
славне місто Галеп!

°

Їсть булгур, п'є айран —
хто з ним може порівнятися!

°

Якщо це не млин, а вітряк,
то звідки ж вода тече?

°

Нащо стрілу винуватять —
адже й лук нашкодив.

Які в кого підштаники,
стане видно коло броду.

°

Бува, й ведмедеві скажеш: «Дядьку».

°

Вислюкові як заболить,
то пережене й огира.

°

Якщо гарно витрусити верблюда,
вислюкові буде добра ноша.

°

Чабан думає про лій,
а коза про життя.

✦

Позаздрило ліве око правому.

°

Чув, що на горі півень співав,
та не знає, на котрій.

°

Покотився казан та й знайшов
накривку.

Коли сам тікаєш, доганяти когось ніколи.

o

**Ахмет не взяв,
але ж і Мемет не давав.**

o

Такий потрібний, як защіпка знадвору.

o

Посварили кобилу з вівсом.

o

**Нагодували: коня м'ясом,
а пса — отавою.**

o

**Сів на мурашку,
а верблюда на руки взяв.**

o

**Придумали страву:
часничок із медом!**

o

**Як юшка недобра,
то сіль не зарадить.**

Долили води у готову юшку!

o

Нащо мені цукор, як святки минули.

o

Не знає, в якій хаті весілля,
а несе посуд.

o

Грають на дуду,
і для кого ж — для ведмедя!

✦

Аби тільки бекмез [1] був,
а муха й з Антакйа прилетить.

o

Якщо їсти баклаву щодня,
то й вона остогидне.

o

Не щодня кішка пловом ласує.

o

Хто крав виноград, пізнають восени.

---

[1] Бекмез — густо зварений виноградний сік.

Коли їв без смаку, то заболить
як не шлунок, то голова.

о

Хто їсть тоді, коли вже наївся,
той копає собі могилу зубами.

о

Якщо прийде — ласкаво просимо,
а не прийде — то ще краще.

о

Якщо в селі, куди ти прийшов,
живуть сліпі, то краще й тобі
заплющити очі.

о

Сліпий мріє про два ока:
одне каре, друге сіре.

о

Палицю — ось що шукав сліпий.

о

Як бачити страшні сни,
то краще не спати.

о

Коли в степу виє вовк,
дома в собаки й печінка ниє.

В селі, де багато псів,
без батога не гуляють.

o

Померлому вівлюкові вовки
не страшні.

o

Барана, якого мають зарізати,
вовки не вкрадуть.

o

Там, де немає овець,
і коза Абдурахман-челебі [1].

o

Скільки б лисичка не бігала,
а її шкура потрапить до крамаря.

o

Не лінуйся йти туди, куди тебе
кликано, та не сунь носа туди,
де не прохано.

---

[1] Челебі — старший в оселі дервішів ордена Бекташі.

✦

Торгує слимаками
в мусульманському кварталі.

○

На виграні в карти гроші
мечеті не будують.

○

Варто туркові на коня сісти,
як він себе беєм вважає.

○

Крутиться, як цуцик на ярмарку.

○

Такий, як пес під дощем.

○

На низького коня хоч хто сяде.

○

Твоє лимонадне дерево росте
в Голлівуді.

○

Моє новеньке сито,
куди я тебе повішу?

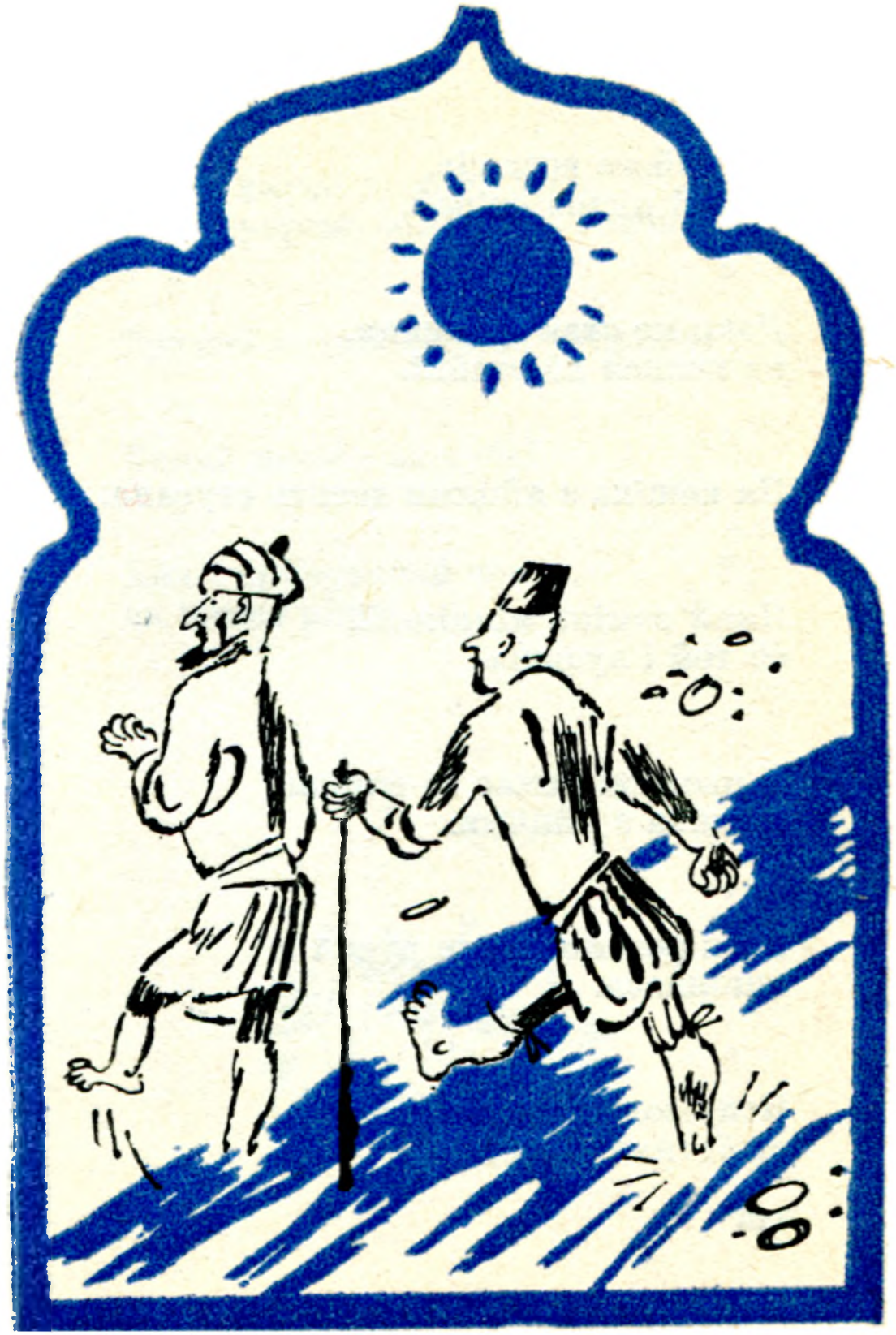

Де роздягався, там і одягайся.

o

На чийого воза сів,
того й пісню співай.

o

Доки не став вислюком,
не квапся до стайні.

o

На кошіль з яйцями досить стусана.

o

Який камінь міцніший,
об той і луснись.

o

У нього ж немає за спиною
кошика з яйцями.

o

Глек розбився, але ручка ж
лишилася.

o

Недужого не питають,
чи їстиме кавун.

В коморі, де гостює півень,
ячменю не буде.

o

Якщо лисий дістане ліки,
то найперше намастить голову.

o

Тримай голомозого за чуприну.

o

Ханай лисого за чуба!

o

Хоч і кривуватий човен,
та пливе рівно.

Нема хліба — нема обіду

**Хлібороб завжди покладається
на свою долю.**

о

**Хто налягає на чепігу,
той голодний не зостанеться.**

о

**Доглядатимеш садибу — буде сад,
занедбаєш — буде руїна.**

о

**Якщо до землі докладеш рук,
вона стане золотом.**

о

**Корова гарна половенька,
а земля — чорна.**

о

**Хто копає землю,
нап'ється з криниці.**

Не посієш одного зернятка —
не збереш п'ятдесяти.

o

Ти посій пшеницю, а там буде видно,
що виросте.

o

Виноградникові потрібна
не молитва, а сапа.

o

Доглядатимеш — виросте виноград,
не доглядатимеш —
стоятиме белебень.

o

Хто має виноградник у горах,
у того душа неспокійна.

o

В полі нема проса —
в хаті нема жінки.

o

Де квіти, там і мед.

o

Бережи й солому —
прийде і її черга.

Якщо поставити млин
на нерівному місці,
колись та утвориться провалля.

°

Якщо за польових робіт
будуть чвари, то на току
вони припиняться.

✦

Берися до діла взимку,
бо якщо упораєшся влітку,
то це твоє щастя.

°

Бери приклад з мурашки —
вона до зими готується влітку.

°

Зустрічай зиму,
коли настає чудове літо.

°

Всю зиму падав сніг —
з того ростиме хліб.

°

Селянинові потрібен дощ,
а мандрівникові — сонячна днина.

Березневий дощ тішить квітень,
а квітневий — людей.

°

Якби оце в березні дощу не було,
а в квітні щоб не вщухав.

✦

Почати справу — не штука,
закінчити — ото мистецтво.

°

Діло зробить не той, хто тямущий,
а хто його закінчить.

°

Хто вправно вершить справу,
той не буває поганий.

°

Діло починається з діла.

°

Діло зробили — сварку припинили.

°

Не важливий початок —
аби закінчилося добре.

**Не дивись, що гроші спливають,
дивись, чи діло посувається.**

°

Для гарної роботи півроку строку.

✦

**Зуби працьовитого в смальці,
голова ледачого в крові.**

°

І в гості сходить, і діло зробить.

°

**І вухналь забиває,
і підкови не минає.**

°

Роби як наймит, а їж як бей.

°

**Під каменем, якого жбурляють,
моху не буває.**

✦

**Неробство та голод —
рідні брат і сестра.**

Ледачому й поріг — гора.

о

Ледачому й двері — завада.

о

Ледачому й хмара тяжка.

о

З ледацюги й чорт сміється.

о

Неробство — батько труднощів.

о

Те, що робиться з-під палиці,
швидко розвалиться.

о

Якщо пса приженуть силоміць,
отарі від того краще не стане.

о

Ква! та ква! — ото й жабин день.

о

Верблюд несе ношу, а засапався пес.

о

Поспій, грушко, та мені в рот упади!

Поки не знайде гілки
з сорока горіхами, каменя не кине.

o

Сонний лис курей не краде.

o

Поки ганяєшся в степу за фазаном,
гляди, аби не втекла з дому курка.

o

Коли сіє та жне — немає товариша,
а коли їсть — вже й тут.

o

Працювати вночі —
все одно що навпомацки.

✦

Розмовами боргу не віддаси.

o

Борг закінчується,
коли його сплачуєш,
а дорога — коли йдеш.

o

Тисяча скорбот не сплатить борг.

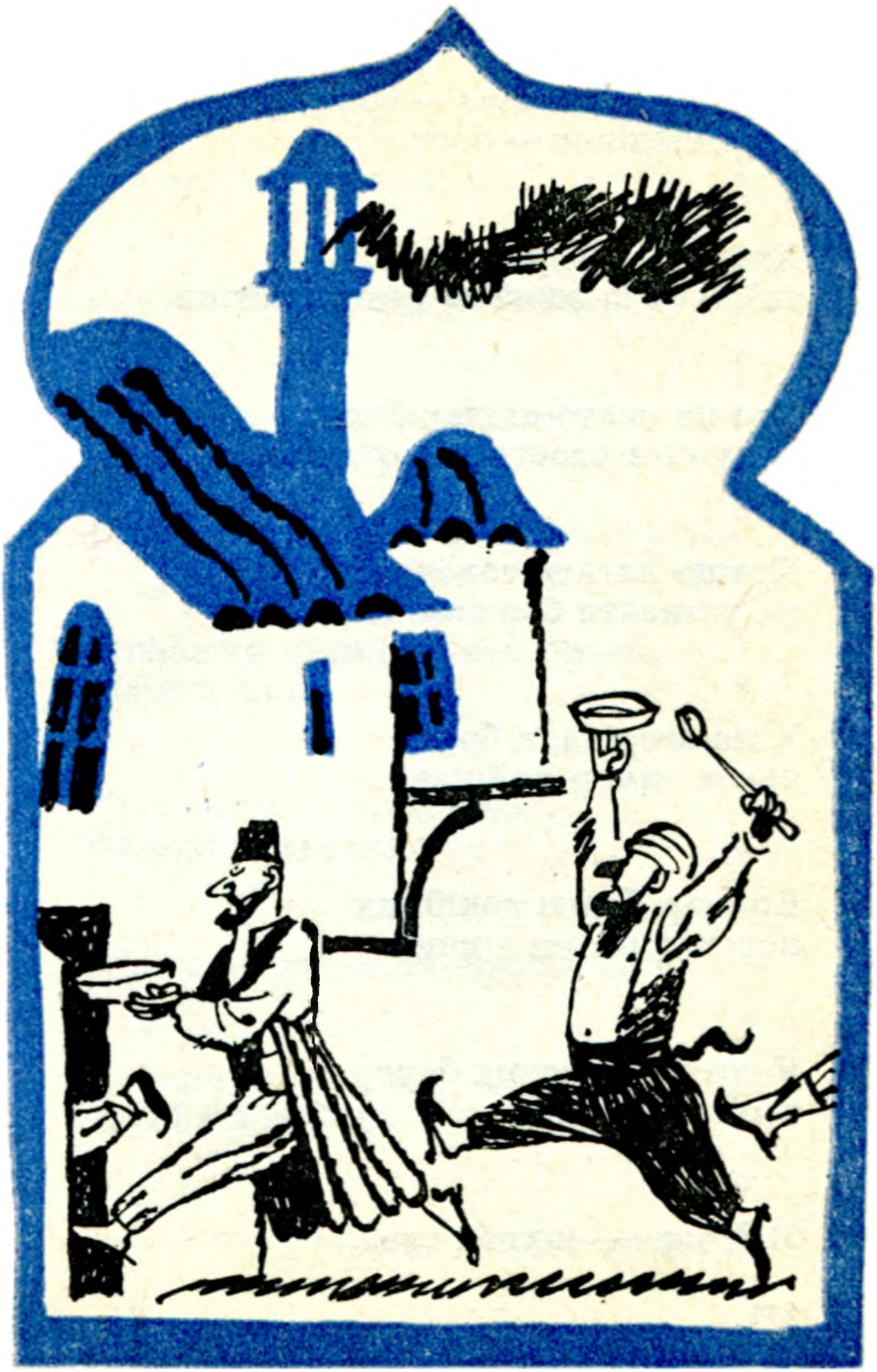

Борг і в п'ятницю — борг,
і в понеділок — борг.

°

Хто їсть у борг,
той їсть із своєї ж таки калитки.

°

Хто на свято віддав борги,
тому піст здається коротким.

°

Краще лягати голодним,
як уставати боржником.

°

Хата згоріла, а борги
через димар вийшли.

°

Крамар борги покійних
перекладає на живих.

°

Коли повернення боргу
запізнюється, кредитор стає на ноги.

°

Мій борг — журба твоя.

✦

Носить воду до моря.

o

Варить юшку над свічкою.

o

Шукають теля під биком.

o

Стереже огірок із сокирою в руці.

o

Бажаючи підмалювати брови,
вибила око.

o

Умостився з цитриною
перед зурначами.

o

Привели ішака на кінний ринок.

o

Переплутали кінський слід
із собачим.

o

Через одну блоху спалили рядно.

Послали саранчу по воду,
а вона принесла саранчу.

о

Кюляг Велі дали Алі,
кюляг Алі дали Велі.

о

Взуває шайтана в чарики.

о

Прилаштовує ручку до яйця.

о

Сів на гілляці,
а черевики нащо лишив долі?

о

Миша в нору не пролізла,
а до хвоста решето прив'язала.

о

Переплив море, а потонув
край берега.

о

Зліз з коня та й сів на віслюка.

о

Дірка велика, та латка мала.

Пес загадав псові,
а той своєму хвостові.

✦

Поки собака не впаде у воду,
плавати не навчиться.

o

На кривому вислюкові
в гори не поїдеш.

o

З дьогтю цукру не зробиш,
а коли й утнеш, то такого,
як дьоготь.

o

Краще одна пташка в руці,
як дві на дереві.

o

Горобець у клітці краще,
як гуска на даху.

o

Не жалій курки тому,
хто дає гуску.

Хто остерігається збитків,
той не матиме прибутків.

o

М'ясом, що застряло в зубах,
не наїсися.

o

Поки кипіло в горщику,
й мавпа танцювала.

o

Не шкодуй яйця,
коли хочеш мати курку.

o

Хто боїться горобців,
той не сіє проса.

o

Не буде вогню, то й юшка
не закипить.

o

Навіть пиріжка не проковтнути,
якщо не пожуєш.

o

Поки в човен не сядуть,
грошей не платять.

**Хто відступає на крок назад,
той просувається на два вперед.**

o

**Порожньо в решеті —
порожньо в мисці.**

o

**Не роби тік на горі, бо й зерно
розвіється.**

o

Полотно міряють не своєю міркою.

o

**Бджола знає, з якої квітки
мед брати.**

✦

**Хто сідає на чужого коня,
той швидко злазить.**

o

**Повід чужого віслюка
не дуже натягнеш.**

o

В чужому казані їсти не звариш.

Не сховаєш груші в чужій пазусі.

✦

Принеси мішок трави,
замкни вівслюка в стайні,
і хай він робить, що хоче.

o

Коли нічого робити,
смикай по волосині
з бороди безбородого.

o

З чесно зароблено чорт забирає
половину, а з придбаним нечесно —
ще й тебе прихопить.

o

Не ріж у вівслюка хвоста при людях:
один скаже — довгий,
другий скаже — короткий.

o

Рушницею без набоїв
залякуй свого батька.

До торби без вівса
коні не підходять.

У вулику без меду бджола
не всидить.

Прив'язаний хвіст
швидко відривається.

Якщо сам не заплачеш,
на очах сліз не буде.

З порожньою торбою
кобили не зловиш.

Із самого хмизу й куреня
не зробиш.

Що в миску насиплеш,
те ложкою й дістанеш.

Хто не шукає меншого,
не знайде більшого.

о

У кого багато проса,
в того будуть курчата.

о

Недозрілий кавун по землі
не покотиться.

о

З однієї лисиці шкуру двічі
не знімають.

о

Перепливаючи річку,
коня не міняють.

о

Хто бігає на кожен поклик,
той швидко підупаде.

о

Хто плаче за інших,
той залишиться без очей.

о

Перш ніж увійти, дізнайся,
як вийти.

Залізо не іржавіє, коли його весь час куватимуть.

o

**Коли пшениця достигає,
серпи дорожчають.**

✦

**Поспішати не треба,
але й позаду плентати не варто.**

o

**У квапливій справі походив
і дідько.**

o

**Терпіння гірке, зате його плоди —
солодкі.**

o

Терплячий дервіш досягає бажаного.

o

**Хто має терпець, той з недозрілого винограду зробить халву,
а з листя шовковиці — єдваб.**

o

Квапliва муха попадає в молоко.

Квапливість — дерево, плід якого — каяття.

✦

Не клади цибулі у м'ясо,
яке ще на ринку.

o

Олія на сковороді, але риба в Дунаї.

o

Заєць ще на горі,
а вода вже на вогні.

o

Не побачивши річки,
холоші не закасуй.

o

На одне акче [1] будує лазню
з дев'ятьма банями.

o

Хто лежить літнього дня в затінку,
у того взимку буде тільки
житній хліб.

---

[1] А к ч е — дрібна грошова одиниця.

Не купуєш, не продаєш —
що тобі робити на базарі?

°

Про мене, хоч собак ганяй,
але гроші заробляй.

°

Або паси цього верблюда, або геть
звідсіля.

°

Зроби так, щоб і качка не злетіла
й озеро не скаламутилось.

°

Хто не пітніє влітку, той мерзне
взимку.

°

Хто не вміє танцювати, той каже:
«Рукава вузькі».

✦

Показали дорогу дядькові,
як він уже впав.

°

Хай здохне кінь від ячменю!

Показали дорогу,
як колесо поламалося.

○

Як загруз у болоті,
одразу й порадники набігли.

○

Коли юшка википить,
ополонника не треба.

○

Базар у Борі закінчився —
жени вислюка в Нігде.

✦

Забракло трьох підків
та одного коня.

○

Добрий мед, та ціна його псує.

○

Добрий сир, та в собачому бурдюці.

○

Від води, яку приніс у жмені,
млин не молотиме.

У старому сагайдаку запилений лук.

✦

Покликали вислюка на весілля,
а він думає: «Або води треба,
або дров немає!»

○

Якщо верблюдові кортить травиці,
хай витягне шию.

○

Прив'язаний баран
пасеться на місці.

○

Те добро, що він зробив, не варте
жаби, яку злякав.

○

Раз на тиждень базар,
та й той пропав через дощ із снігом.

○

Нащо тобі чужі три барани
та п'ять кіз?

Гарний одяг — собі,
добру їжу — іншим.

°

Широкий одяг не зношується,
а хто питає поради — не помиляється.

✦

Сумлінність будь-яку
заваду подолає.

°

Хто сіє ячмінь, пшеницю не жатиме.

°

Хто їсть сам, той і свою ношу сам
піднімає.

°

Без труда й меду не їдять.

°

Одним ударом дерева не повалиш.

Хто нехтує ремеслом, той вішає на шию торбу

Той візник, той — кравець,
а ти хто?

o

Кожен джигіт
на свій лад їсть йогурт.

o

Гончар воду п'є з горщика.

o

Що в кого, а в мірошника — вода.

o

Хто скубе пір'я, той меча не зробить.

o

Пальці облизує пасічник.

o

Краще бути підмайстром,
як на всі руки майстром.

Де мед, там і бджоли.

o

Нащо циганові срібна зурна?

o

Кравцеві сказали: «Ходи-бо!»,
а він одказує: «Голка при мені».

o

Коли падає стіна — кличуть муляра,
а коли хтось занедужає —
лікарем стає кожний.

o

Якщо маєш гроші, будь поручником,
коли ж не маєш — будь свідком.

o

Без поводатаря й до пекла
не втрапиш.

o

Хто не любить грюку, той не ходить
до бляхаря.

o

Найкращий кухар сам варить,
сам і їсть.

Якщо маєш борошна лише на одну
паляницю, все одно дай
хай спече пекар.

°

Кожний, хто випустив стрілу,
має знати, куди вона влучить.

°

Роби те, що загадує вчитель,
та не роби того, що він робить.

°

Коли вуса не пасують до бороди.
так хіба ж перукар винний?

✦

Де багато кухарок,
там юшка недобра.

°

Два капітани потоплять корабель.

°

Для Середземного моря — капітан,
для Єгипту — вже султан.

°

Не тоді дме вітер, коли матрос хоче.

М'ясник без хисту або ніж поламає,
або точило.

o

Пасе три корівчини, а на сопілці
виграє — за трьома горами чути.

o

Хто на дев'ятому десятку вчиться
грати на сазі, той гратиме
на страшному суді.

o

Верблюда запитали про його ремесло,
він одказав: «Торгівля шовком!»

o

Фарбаря запитали, який колір
він любить; а він одказав:
«Золота й срібла!»

✦

Гірська пташка кладе гніздо в горах,
а садова — в саду.

o

Верблюд їсть високу траву,
сокіл — чималі шматки м'яса.

Пес пса шукає на водопої.

o

Здобич ворони на верхівці дерева.

o

Коли ворона підробляється
під гусака, вона зламає ногу.

o

Шолудивий кінь вантажі не носить.

o

І жаба стає огирем,
коли кулан упаде в колодязь.

o

Муха знайома з тими,
хто продає бекмез.

o

Миша, яка народилася у млині,
грому не боїться.

o

Пес, який кусається,
зубів не показує.

o

Курка звечора йде на сідало.

**Лисиця не любить хорта за те,
що той швидко бігає.**

○

**Дивиться курка вгору,
бо воду ковтає.**

○

Кошачі очі в мишачій норі.

○

**Пес, який не вміє гавкати,
приводить до отари вовка.**

○

**Вовк, за яким не женеться сотня
хортів, не вовк.**

○

**Сокіл — маленька пташка,
та змушує сісти на землю журавля.**

○

Малий горобчик, а все-таки птах.

○

Недосвідчений шуліка багато літає.

○

Соловейко заспіває навесні.

**Хорта, що вполював дичину,
пізнаєш по гавканню.**

o

Верблюд знайде, де йому лягти.

o

**Верблюд помре, а ноша
вислюкові перейде.**

o

**У вислюка свій рахунок, а в погонича
таки свій.**

o

Нащо мусі залізо?

o

**Підупалий вовк стає посміховиськом
для собак.**

o

Вовк туман любить.

o

Позмагався вислюк з огирем.

o

**Налупцьований вислюк везе краще
за коня.**

Тихенький пес у череді зайвий.

o

Собака підупадає в дорозі.

o

Собачих недоїдків лев не їсть.

o

Більше за верблюда їсть слон.

o

Бороду й цап має.

o

Вола купуй у хліві,
барана — в кошарі.

o

Якщо шанувати за товщину,
то великим візиром має бути
ведмідь.

o

Найдобріші груші
дістаються ведмедеві.

o

У ведмедя сорок пісень
і всі про груші.

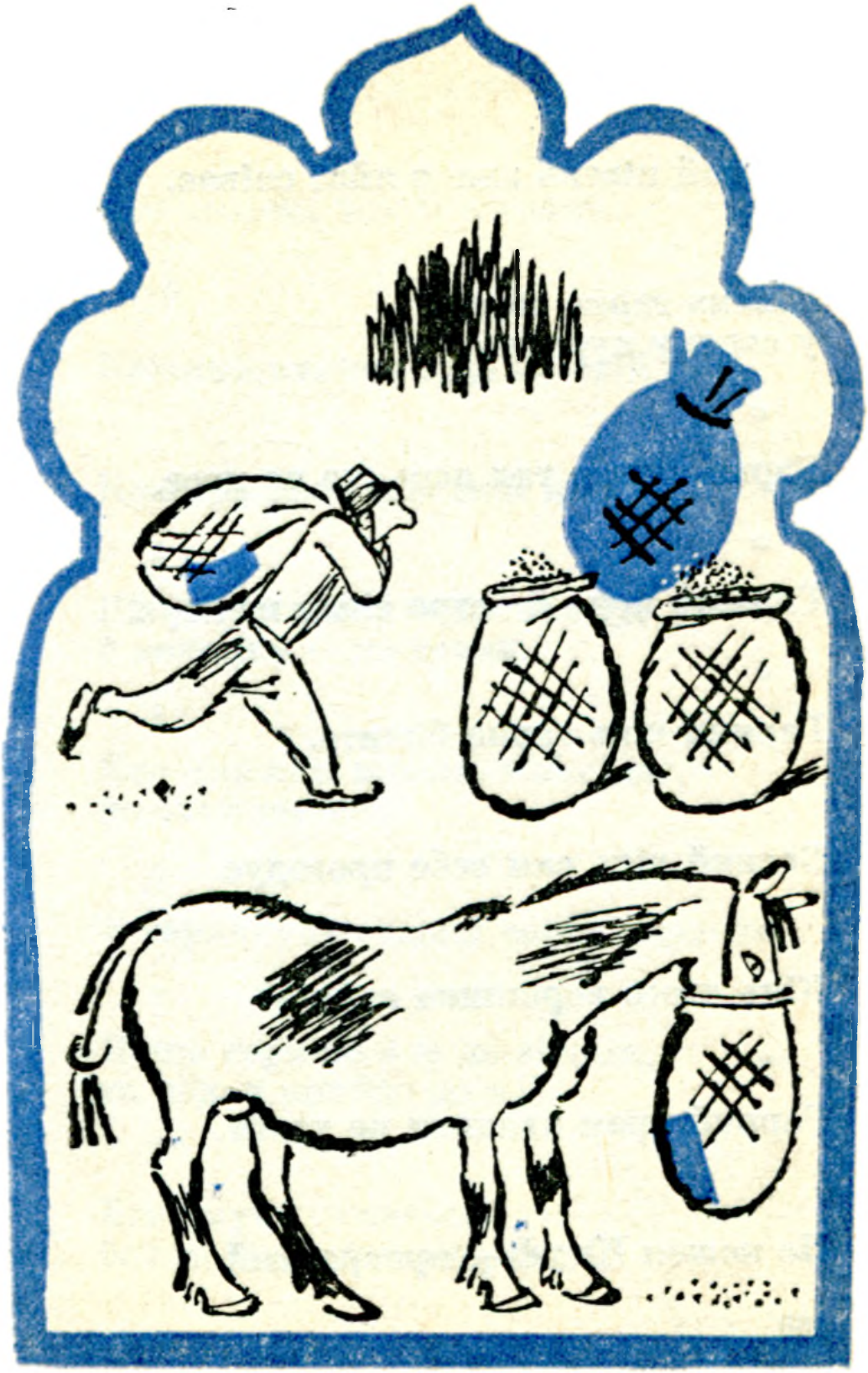

✦

Гарний півень вже в яйці співає.

o

Півень гарно співає
у своєму курнику.

o

Гарна курка, так яєць же не несе.

o

Гарного коня й старе сідло не псує.

o

Гарний кінь гарно біжить.

o

Баский кінь сам себе прогодує.

o

Кінь свого вершника впізнає.

o

Гарний крам хвалити не треба.

o

Не кожен Юсуф — прекрасний.

Яка гора, такий і сніг на неї падає.

○

Яка голова, так її й голять.

✦

Кожний вчиняє хліб на свій смак.

○

Кожний день має свій норов.

○

Шовкову латку — до шовку,
а вовняну — до вовни.

○

Хто має цілі штани, той сідає,
де заманеться.

○

У гарячкуна-старця торба порожня.

○

Якщо гора не йде до абдала,
то абдал прийде до неї.

○

Без науки — вчений,
без мандрів — мандрівник.

Як тополя: ні плоду, ні затінку.

o

Той, хто йде попереду,
втомлюється,
а останнього можуть пограбувати.

✦

Вівцям треба чабана, а полю —
плугатаря.

o

Чабан сам собі шкарпетки плете.

o

Подарунок пастуха — живиця.

o

Хто тримає мед, той і пальці
облизує.

o

Вовка запитали: «Чому в тебе
шия гладка?» — «Бо сам про
себе дбаю!»

o

Казан говорить: «У мене
золоте дно»,—
ополонник каже: «А я ж де?»

На одному смітнику два півні
не співають.

Два леви на одній шкурі
не лежать.

Лисиця двічі в пастку не попадає.

Біля одного порога двох жебраків
не буває.

Пташка, яка злякалася пастки,
сорок літ не сідає
на роздвоєне дерево.

Для глухого муедзин
двічі не кричить.

Після смерті сліпого
лишиться ціпочок.

Того сліпий і плаче, що нічого не бачить.

o

Гострий ніж, та свою рукоять не обстругає.

o

Обідравши шкуру із звіра, не зламай ножа на хвості.

o

Не ставши вином, не будь оцтом.

o

Сів на шовковиці, з'їв ягоду, та й думає, що вже соловейко.

o

Малий камінець, а поранив голову.

o

Замкнув хлівець, як кобилу вкрали.

Дурень дурневі радіє,
а імам — небіжчику

**Аллах створив братів, лиш гаманці
їм дав неоднакові.**

°

**Аллах знає,
але його раб теж здогадується.**

°

**Бійся не аллаха, а того,
хто його не боїться.**

°

**Спершу прив'яжи віслюка,
а вже потім доручай його аллахові.**

°

**Я не вірю в аллаха,
так чи ж повірю в чорта?**

°

**Хто шукає, той знайде і аллаха,
й біду.**

**Кого проганяють від дверей
падишаха, того проганяють
і від дверей аллаха.**

о

**Хто не дає жебракові,
той позичає аллахові.**

о

**Як аллах дивиться на сліпого,
так і сліпий на аллаха.**

о

**Поки раб божий не вскочить
у халепу, пророк йому не поможе.**

✦

Сказав «амінь», а молитви не було.

о

**І молитва, і злочин діються
без свідків.**

о

**Якщо навіть Махді [1] прийде,
то нічого не зарадить.**

---

[1] Махді — пророк у мусульман, який буцім з'явиться в день страшного суду.

Як аллах не дав, то що вдіє Магмуд?

o

Брехун не повинен бути
забудькуватий.

o

Богобоязливий, тільки не знає,
з якого боку двері в мечеті.

o

Раз на сорок років хотів стати
до намазу, так мечеть розвалилась.

o

Сорок днів грішить,
один день кається.

o

Гріха з гору, а віри —
на просяне зерня.

o

Розгнівавшись на імама,
не дотримався посту.

o

Якщо всі понадатимуть у рай,
пекло ж порожнє буде.

**З хати імама не дочекаєшся їжі,
як з ока небіжчика сльози.**

**Якщо імаму в дім принесли баклаву,
так тобі від того легше?**

**Поки імам був без пам'яті,
муедзин отямився.**

**Хто вмирає, хай вмирає,
грошики підуть імаму.**

**Скільки б людей не зійшлося,
імам читає ту проповідь, яку знає.**

**У імама п'ять животів,
один з них завжди порожній.**

**У гяурів ледар — монах,
у мусульман — дервіш.**

Дервішу сказали, що в Багдаді
є плов.
«Якщо не брешуть,
то це недалеко»,—
відказав той.

°

Що з'їсть один софта,
того й чотири воли не впорають.

✦

Бійся хаджі, який топче пісок,
та ходжі, що лиже чорнило.

°

Від того, що верблюд сходив у Кабу,
святим він не став.

°

Коли є бажання здійснити хадж,
треба мати ще маєток.

°

Що Алі ходжа, що ходжа Алі.

°

Богобоязливий каді —
шайтанова посмішка.

**Хаджі з хаджі знайомляться
в Мецці, а свиня з свинею —
в калюжі.**

○

**Якщо твій позивач каді,
допомоги проси в аллаха.**

✦

**Де проїде переднє колесо,
проїде й заднє.**

○

**Не дивися, чи піч велика,
а дивися, як із неї дим іде.**

○

**Хто ходить високо в гори,
той долини не шукає.**

○

**Хто любить вершки,
той водить із собою буйволицю.**

○

**Засієш поле в яру — для води,
збудуєш лазню на горі — для вітру.**

**Буває, день годує рік, а, бува,
рік і дня не прогодує.**

°

Коли кочерга довга, рука не згорить.

°

**Хай поламається ложка в того,
хто верне носа від юшки.**

°

**В село, де багато півнів,
ранок приходить пізно.**

°

**Мишка пробіжить,
і то слід лишається.**

°

**На тому місці, де всі стомлюються,
треба відразу караван-сарай ставити.**

✦

Волам роги не важкі.

°

Верблюдові горб не важкий.

Іноді й своя ноша важка.

°

Зайве добро очі не муляє.

°

Зайвий кусень не вадить.

°

Дарований оцет солодший за мед.

°

У повний кухоль води не наллєш.

°

У новому глечику й вода холодніша.

✦

Глек б'ється,
коли в ньому носять воду.

°

Страва вариться
в накритому горщику.

°

У трухлій дошці
цвяхи не тримаються.

У млині пшениця не сохне.

°

Коли смажиш м'ясо, спати не можна.

°

На ганок зводяться сходинка
за сходинкою.

°

Не танцюй без музики,
адже є й терпець.

°

Коли б'ються, стусанів не лічать.

°

Вода тече, тече
і свою греблю знайде.

Як з дурним балакати, то краще з розумним каміння носити

**Краще з розумним воювати,
як з дурним халву їсти.**

o

**Розумний не каже того, що знає;
дурень не знає того, що каже.**

o

**Хоч верблюд і великий,
але один віслюк
веде за собою сорок верблюдів.**

o

**На одного розумного
чомусь двоє дурнів.**

o

**Поки розумний думав,
дурень сина оженив.**

o

**Поки розумний міст шукав,
дурень річку перейшов.**

У розумного одна дорога.

o

Одна розумна голова рятує тисячу.

o

Розум за гроші не купиш.

o

Розум не в літах, а в голові.

o

Розумній голові
й одного ока вистачить.

o

Позносили люди на базар
кожен свій розум, а, сторгувавшись,
вибрали кожен таки свій.

o

Кожен тішиться своїм розумом.

o

Голови на городі не ростуть.

o

Дві руки даються на одну голову.

Якщо голову загубиш,
ноги не виручать.

o

На розумну голову та отаку шапку!

o

До казана розуму
треба ще ополоник щастя.

✦

Стежка — не без чагарів,
світ — не без дурнів.

o

Людина без кебети — що дерево
без плоду.

o

Дурна голова — городнє опудало.

o

З невігласом їж і пий,
тільки не балакай.

o

Не пий з рук дурня, якщо це навіть
жива вода.

Дурень жде щасливого дня.

o

Від одного дурня
на сім вулиць шкода.

o

Дурній голові й очі не поможуть.

o

Дурна голова — гірше за ворога.

o

З дурня паші, а з дошки обценьків
не буде ніколи.

o

З дурнем як підеш у далеку дорогу,
то якого тільки лиха не зазнаєш.

o

Один дурень вкине камінь
у колодязь — сорок розумних
не дістануть.

o

Легше верблюда вблагати
переплигнути яр, ніж щось
утовкмачити дурневі.

**Пояснювати щось дурневі —
все одно, що сліпому
описати квіти.**

o

**З дурнем як поговориш,
то й сам подурнішаєш.**

o

**Невіглас — сам собі дурень,
а іншим — і поготів.**

o

**Невіглас — це півень, що кукурікає
опівночі.**

o

**Дурень хвалиться, а як до діла —
знітиться.**

o

Дали дурпому булаву в руки.

o

У дурня щодня свято.

o

**Знайшов один черевик
та й влаштовує свято.**

Знайшов село без собак
та й викинув палицю.

o

Натрапив на сліпого
та й питає дорогу.

o

Дурень дурня як уздріє,
то ховає батога.

o

Безглуздому вистачить і його горя.

o

Росту на півноги,
а дуру хоч одбавляй.

o

Трапився причинний — обмини.

o

Дурень, напхавши черево,
на двері поглядає.

o

Сказали: «Пий!», але ж не сказали:
«Висуши джерело!»

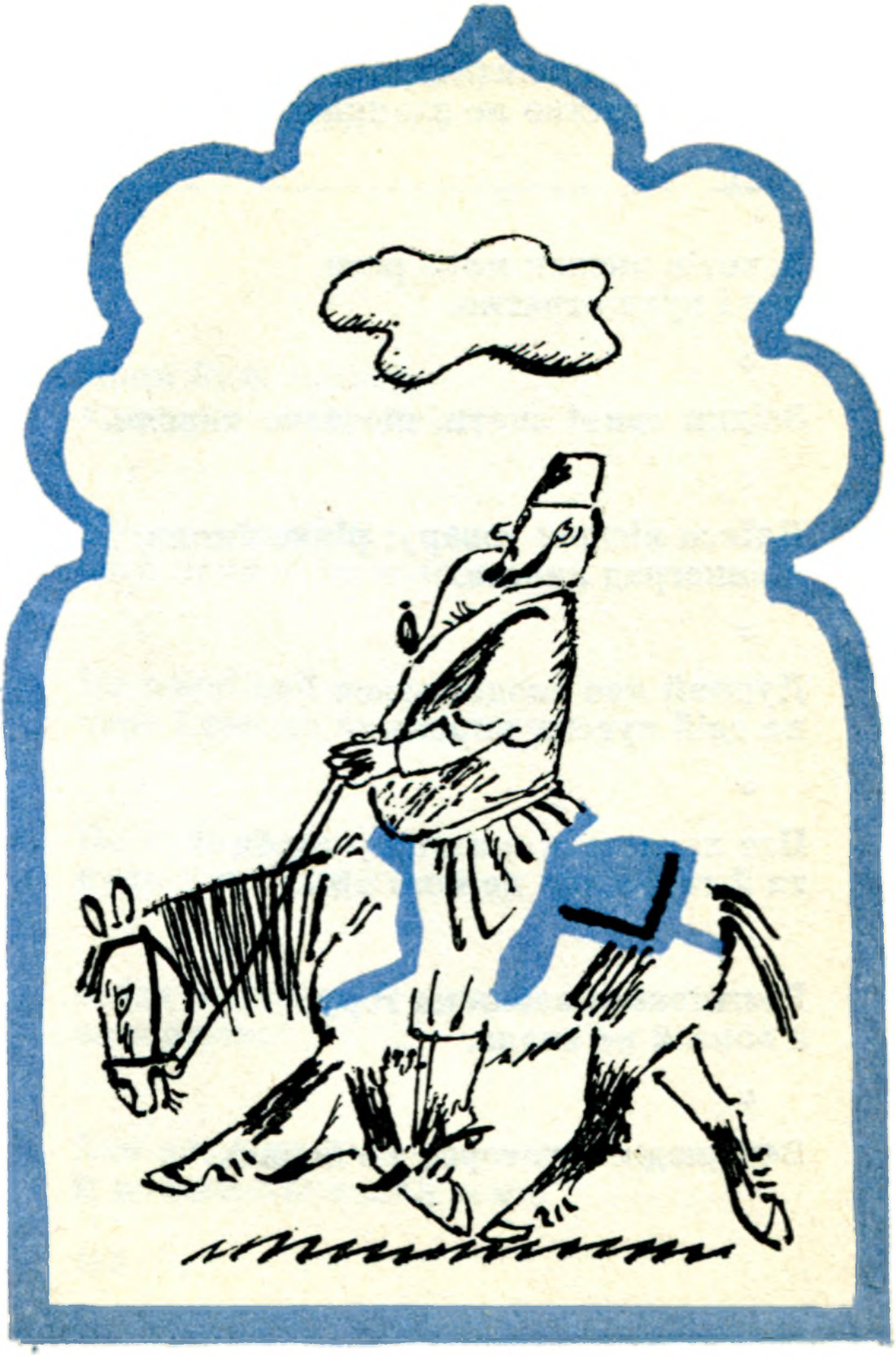

**Доти не залишить дурень багатства,
поки багатство не залишить його.**

**Захотів вислюк мати роги,
так і вуха втратив.**

°

Звідки свині знати, що таке корали.

°

**Наївся вислюк узвару: рідке випив,
а виноград лишив.**

°

**Дурний пес сподівається
на свій кусень пирога.**

°

**Пес ховається в затінку гарби
та й гадає, що це його тінь.**

°

**Розгнівався заєць на гору,
а вона й не знала.**

°

Верблюд свого горба не бачить.

Поки ніч не стане, зірки не засяють

Який буде четвер,
видно ще в середу.

°

Що є — те мідь,
чого нема — те золото.

°

Не поспішай —
чорт і так на заваді стане.

°

Не сунь голови туди,
куди пучка не влазить.

°

Заїзд будують не там, де хтось заморився.

°

Хто знає, де закінчується слід хорта й починається слід коня.

Якщо тобі потрібний цвях,
не витягай його з підкови
дохлого віслюка.

о

Не кажи: «В мене курка несеться»,—
в курник злодій унадиться.

о

Скільки не кажи:
«Пийте на здоров'я»,
води з моря не випити.

о

Не буває м'яса без кісток,
а ліщини без червів.

о

Якщо ти сів на верблюда,
то сховатися там важко.

о

Поки вітер не повіє,
листя не зашелестить.

о

Хто потопає,
той і за гадюку вхопиться.

Хто не хоче чути галасу,
той натягає на голову гирку [1].

o

Кого мають повісити,
той не втопиться.

o

Кров, яка має пролитися,
в жилах не тримається.

o

Хто бачив смерть,
той згоден довго хворіти.

o

Краще самому хворіти,
як доглядати недужого.

o

Вмирає не той, хто хворіє,
а той, до кого прийшла смерть.

o

Мертві гадають, що живі тільки
те й роблять, що халву жують.

---

[1] Гирка — різновид верхнього одягу.

Хто не хилиться перед вітром,
той швидко стомлюється.

○

В оленя, який біжить на пробій,
немає іншої рани, як тільки на очах.

○

До села, яке вже видніється,
проводиря не треба.

○

Поки є начальник,
заступника не шукають.

○

Хочеш прожити дев'ять днів —
бери їжі на десять.

○

Хто зайшов у лазню,
той мусить спітніти.

○

Стара лазня — стара й миска.

○

Коли рука відрубана,
пальці не болять.

**П'ять пальців не можуть
бути однакові.**

°

**У дійної корови вим'я
не вирізують.**

°

**На березі річки
криниці не копають.**

°

**На гнилій мотузці в колодязь
не лізуть.**

°

Не вчи сорокарічну рибину плавати.

°

**Не стукай у чужі двері,
бо постукають у твої.**

°

Матері боягуза потерпати не треба.

°

Не бійся лиха, яке вже позаду.

Лисому про гарбузи не розказують.

o

Для одного покупця
крамниці не відчиняють.

o

У сором'язливого дітей не буває.

o

Мертвий цап вовка не боїться.

o

Без кривого дерева лісу не буває.

o

Найсмачніший наїдок сіль,
та навіть її ложками не їдять.

o

Від небіжчика тепла не сподівайся.

o

Не питай у лікаря —
питай у недужого.

✦

Найкращий лікар — сам хворий.

Небіжчика й чорт цурається.

°

Вогонь палить лише те,
що захопить.

°

З колючок виростає троянда,
а з троянди — колючки.

°

Рушниці без набоїв боїться сто душ,
а з набоями — одна.

°

Сорочка до тіла ближче,
ніж каптан.

°

У мертвого лева
й бороду вирвати легко.

°

Здоровий віл і гнилу солому
перетравить.

°

Здалеку й барабанний бій
здається приємним.

Краще горобець у жмені,
ніж гуска над димарем.

о

Краще бадьора лисиця,
ніж сонний лев.

о

Муха маленька,
але й від неї може занудити.

о

Нагодований пес шукає затінку.

о

Говориш про пса,
клади поруч батога.

о

Хто вбив пса, той і відтягати має.

о

Собачий шлунок масла не зносить.

о

З хортячої шкури кожуха не буде.

о

Надмір вівса навіть кобилі вадить.

І сумирний кінь брикається боляче.

o

Воза з болота старий віл витягне.

o

Дивиться як корова в дзеркало.

o

Вівцю вішають за її ж таки ногу.

o

Бджола кусає того, хто її дратує.

o

Миша пам'ятає дірочку,
з якої вилізла.

o

Відчула рибина небезпеку в сітці.

o

Старий каптан, а на дощ придатний.

o

Гадюка, яка мене не чіпає,
хай живе хоч тисячу років.

✦

Пізнє каяття користі не дає.

o

Жалощі призводять до лиха.

o

Заздрісний спокою не має.

o

Жартувати теж треба чемно.

o

Безсонні ночі збавляють життя.

o

І в запізнілій справі щось та є.

o

В смутку є радість, в журбі є втіха.

o

Вкусив солодкого, берись до гіркого.

o

Якогось дня піщинка виросте
до розмірів слона.

Вряди-годи зліть солодша за мед.

о

Чути — не те, що бачити.

о

Кожний потрапить у свою могилу.

о

Нащо зрячому поводатар?

о

Скупий наїться в могилі.

о

Добрий, як халва із снігу.

✦

Черва точить дерево зсередини.

о

Неродюче дерево рубають сокирою.

о

Одна хмара зими не несе.

о

Вкупі з сушняком горить і зелень.

Біля мокрого й сухе постраждає.

o

Не все кругле волоський горіх.

o

Коли риба на тополю сяде.

o

Уперся ніж у кістку.

o

Шабля піхов не поріже.

o

Міцний оцет псує дзбан.

o

Гарний рис убирає багато води.

o

Старий віник викидають за поріг.

o

Перлина з дірочкою на дорозі не лежатиме.

ЗМІСТ

5 Вступне слово *Григорія Халимоненка*
18 Щастя саме не приходить —
за нього треба боротися
41 Правду можна похитнути,
повалити — ні
50 Людина — птах, лише без крил
65 В дорогу виходь з товаришем,
до лісу — з сокирою
76 Хто не прихилявся до каменя
на чужині, той не оцінить циновки
вдома
88 Жорна — з двох каменів, а кохання —
з двох сердець
95 Беям не вір, на воду не спирайся
108 Полиняє шерсть у хорта,
а норов — ніколи
116 Те, що ти негарний — від аллаха,
але чому не вмиваєшся?
128 Нема хліба — нема обіду
151 Хто нехтує ремеслом, той вішає
на шию торбу
165 Дурень дурневі радіє, а імам —
небіжчику
175 Як з дурним балакати, то краще
з розумним каміння носити
183 Поки ніч не стане, зірки не засяють

ТУРЕЦКИЕ
ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ

Составление, перевод с турецкого
и вступительное слово
Григория Ивановича Халимоненко

Серия «Мудрость народная»
Сборник тридцать девятый

Киев, издательство
художественной литературы
«Днипро», 1985
(на украинском языке)

Редактор *М. В. Тупайло*
Художник *Е. Г. Монін*
Художній редактор *В. С. Мітченко*
Технічні редактори *Н. К. Достатня,*
Л. М. Смолянюк
Коректор *А. Д. Войтко*

Інформ. бланк № 3756

Здано до складання 05.10.84.
Підписано до друку 7.02.85.
БФ 17877.
Формат 70×108¹/₆₄.
Папір друкарський № 1.
Гарнітура звичайна нова.
Друк високий.
Ум. друк. арк. 4,375.
Ум. фарб. відб. 9,013.
Обл.-вид. арк. 3,804.
Тираж 50 000 прим. Зам. 4—323.
Ціна 50 к.

Видавництво художньої літератури
«Дніпро».
252601, Київ-МСП,
вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова
фабрика «Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

Т87 **Турецькі прислів'я та приказки:** Збірник / Упоряд., перекл. з тур., вступне слово Г. Халимоненка.— К.: Дніпро, 1985.— 197 с. іл.— (Мудрість народна, зб. 39).

До збірки ввійшли кращі прислів'я та приказки, що відбивають багатовіковий життєвий досвід турецького народу.

Т $\frac{4703000000—019}{M205(04)—85}$ Бз.29.12.84

И (Тур)

50 к.